

TADEUSZ KOWALSKI ARŞİVİNDEN 1 – HÜSEYİN NAMIK ORKUN’LA YAZIŞMALAR VE *PROMETECİLİK*

FROM THE TADEUSZ KOWALSKI ARCHIVES 1 – CORRESPONDENCE WITH HÜSEYİN NAMIK
ORKUN AND PROMETHEISM

Hilal Oytun ALTUN*

Öz

Bu çalışmada Polonya’da ve Türkiye’de modern Türkiyat çalışmalarına yön vermiş olan iki bilim adamının, Tadeusz Kowalski (1889-1948) ve Hüseyin Namık Orkun’un (1902-1956) yazışmaları değerlendirilmiştir. İncelediğimiz on beş arşiv belgesi, Hüseyin Namık Orkun’un Kowalski’ye yazmış olduğu on iki mektupla; Kowalski’nin Orkun’a göndermek üzere hazırlamış olduğu üç mektubun müsveddelerinden oluşmaktadır. Orkun’un mektuplarının ilki 1933 yılının Eylül ayında; sonuncusu ise 1939 Kasım’ında yazılmıştır. Kowalski’nin mektup müsveddeleri ise Kasım 1933 ve Haziran 1934 tarihli. Türklük biliminin tarihi bakımından dikkate değer detaylar içeren mektupların konuları, iki bilim adamının bazı çalışmalarının ortaya çıkış süreçleri, bu süreçlerde karşılaştıkları güçlükler, Türkoloji alanında çeşitli yayın ve araştırma konularıyla ilgili değerlendirmeler etrafındadır. Bunlara ek olarak, alfabe devriminin akabinde, ilmi standartlara uygun fonetik transkripsiyon harflerinin kullanılması yönündeki engellere dair değiniler, siyasetin bilim üzerindeki baskısına tanıklık etmektedir. Orkun, bilimsel ölçütlere uygunluk bakımından kritik önemde olan transkripsiyon işaretlerini kullanamamış olmaktan dolayı üzüntü duymaktadır. En önemli eseri olan Eski Türk Yazıtları’nda matbaada özel olarak dökülmüş Orhon alfabesi karakterlerini basmayı başarmış ancak fonetik transkripsiyon yapamamıştır. Mektuplarda ayrıca Rus ve Sovyet yayılcılığına karşı bir hareket olan Prometecilik’le bağdaştırılabileceğini düşündüğüm bazı detaylar da vardır. Yazarlarının şahsiyetlerine ve yazıldıkları döneme dair birinci elden bilgi sunan bu yazışmalar, Türkçede mektup türünün üslup özelliklerini yansıtan örnekler olarak da okunabilecek niteliktedir. Mektuplar 30’lu yıllarda henüz Latin alfabeli Türkçe imlânın standartlaşmamış olduğunu da tanımlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Namık Orkun, Tadeusz Kowalski, Türkoloji tarihi, Prometecilik, Mektup.

Abstract

In this study, the correspondence between two scholars, Tadeusz Kowalski (1889-1948) and Hüseyin Namık Orkun (1902-1956), who have shaped modern Turkology studies in Poland and Turkey, has been analyzed. The fifteen archival documents examined in this article consist of twelve letters written by Hüseyin Namık Orkun to Kowalski and three drafts of letters Kowalski prepared to send to Orkun. Orkun’s letters span from September 1933 to November 1939, while Kowalski’s letter drafts are dated November 1933 and June 1934. The letters, that contain noteworthy details from the history of Turkology, revolve around the emergence of certain works by these two scholars, the challenges they encountered during their works, and their evaluations of various publications and research topics within the field of Turkology. In addition, references to the obstacles against the use of phonetic transcription characters in accordance with scientific standards following the alphabet reform bear witness to the political pressures on science. Orkun expresses frustration over not being able to use the phonetic transcription, despite its critical importance for scientific accuracy. Although Orkun managed to print Orkhon script characters—specifically cast at a print house—he was unable to incorporate proper phonetic transcription in his masterwork, Eski Türk Yazıtları (Old Turkic Inscriptions). The letters also contain certain details that I believe could be associated with Prometheism, a movement against Russian and Soviet expansionism. These correspondences, that offer a first-hand perspective on the personalities of their authors and the era in which they were written, can also be read as examples reflecting the stylistic features of letter-writing in Turkish. The letters also bear witness to the fact that, during the 1930s, Turkish orthography using the Latin alphabet had not yet been standardized.

Keywords: Hüseyin Namık Orkun, Tadeusz Kowalski, History of Turkology, Prometheism, Letters.

*Doç. Dr., Jagiello Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Türkoloji Bölümü, hilal.altun@uj.edu.pl, ORCID ID: 0000-0003-0813-9843

This article was checked by intihal.net.

Makale Gönderim Tarihi: 24.05.2025

Makale Kabul Tarihi: 16.06.2025

Giriş

Tadeusz Jan Kowalski’nin (1889-1948) Krakov’daki PAN ve PAU Arşivi’nde saklanmakta olan belgeleri özel olarak Türkoloji, genel olarak bilim tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Söz konusu Arşiv’de, Kowalski’ye 500 kadar kişi tarafından gönderilmiş 4000’den fazla mektupla; kendisinin meslektaşlarına göndermek üzere hazırladığı mektup müsveddeleri bulunmaktadır.¹ Bunlar ağırlıklı olarak dünyanın çeşitli yerlerinden Kowalski’ye mektup yazmış olan farklı milletlere mensup Türkologlarla sürdürülen yazışmalardır. Bir makaleler dizisi olarak peyderpey gün yüzüne çıkarıp değerlendirmeyi planladığımız arşiv belgelerinden ilk olarak Hüseyin Namık Orkun (1902-1956) ve Tadeusz Kowalski arasındaki yazışmaları inceleyeceğiz. Tadeusz Kowalski’nin Hüseyin Namık Orkun’a gönderdiği mektuplar elimizde olmasa da PAN ve PAU Arşivi’nde Orkun’a gönderilmek üzere hazırlanmış üç mektubun müsveddeleri vardır. Çalışmamızın temelini, adı geçen müsveddelerle, 1933-1939 yılları arasında Orkun tarafından Kowalski’ye gönderilmiş on iki mektup oluşturmaktadır.

Tadeusz Kowalski terekesindeki belgelere dayanan makale dizisinin ilk yazısı olması sebebiyle bu çalışmanın birinci bölümünde kısaca belgelerin muhafaza edildiği PAN ve PAU Arşivi hakkında bilgi verilecek; ardından mektuplarda değinilen konulardan Manevi İlimler mecmuası, alfabe değişikliğinin bilimsel yayınlara etkisi ve bazı yayınların ortaya çıkış aşamaları ile Orkun ve Kowalski’nin Türkiyat sahasına ait çeşitli konular hakkındaki bilgi alışverişleri ile Prometecilik gibi başlıklar altında mektupların içeriği incelenecektir.

Sonraki bölümde ise mektupların dil ve üslubuna dair kısaca bazı dikkatler yer almaktadır. Mektup metinlerinde özellikle küçük “ı” harfinin yazımı, özel isimlerde büyük harf ve kesme işaretinin kullanımı bakımından tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bu ve benzeri tüm farklı yazımları göstermek anlaşılabilirliğe katkı sağlamayacağı, bilakis okumayı zorlaştıracığından, yalnızca bazı durumlarda köşeli parantezle düzeltmeler eklenmiştir. Yazının sonunda mektupların tam metinleri verilmekte, ek kısmında ise Orkun’a ait dört adet mektupla Kowalski’nin mektup müsveddelerinin görselleri yer almaktadır.

1. Tadeusz Kowalski Arşivi

Bu yazıda “PAN ve PAU Arşivi” olarak anacağımız kurum kısaca *Archiwum Nauki PAN i PAU* [= PAN ve PAU Bilim Arşivi] olarak bilinir ve tam adı “Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności” [= Polonya Bilimler Akademisi “PAN” ve Polonya Bilim ve Sanat Akademisi “PAU” Bilim Arşivi]’dir. Arşiv’in resmî İngilizce adı ise “The Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences” şeklindedir. Polonya Bilimler Akademisi’nin “PAN” Krakov şubesi, Tadeusz Kowalski’nin, Krakov’da görev yapmaya başladığı 1915 yılından 1948 yılındaki ölümüne kadar, farklı ülkelerden farklı bilim adamlarıyla sürdürdüğü yazışmaların yanı sıra kendisine ait diğer belgelere ev sahipliği yapmaktadır. Kowalski, Polonyalı göçmen bir ailenin çocuğu olarak 1889’da Fransa’da doğmuş; 1911 yılında Viyana’da Şarkiyat eğitimini, ardından da Strazburg ve Kiel’de yine Şarkiyat alanında doktorasını tamamlamıştır. 1914 yılında gençliğini geçirdiği Krakov’a dönerek, bağırsak kanserinden hayata veda ettiği 5 Mayıs 1948 tarihine kadar Jagiello Üniversitesi’nde görev yapmıştır.²

¹Jan Poradzisz, “Materiały Tadeusza Kowalskiego”, *Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, (ed. Z. Kolankowski), Varşova 1973, s. 59.

²Tadeusz Jan Kowalski’nin biyografisi ve bilimsel çalışmaları hakkında bk. Ahmet Caferoğlu, “Tadeusz Kowalski”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 3-4, 1949, s. 245-255; Włodzimierz Zajaczkowski, “Prof. Dr. Tadeusz Kowalski (Öl. 1948) - Ölümünün Otuzuncu Yıldönümü Münâsebetiyle”, (çev. A. Güzel), *Türk Kültürü*, Cilt: XVIII, Sayı: 26-34, 1979, s. 205-206; Ewa Siemienieć-Golaś, “Tadeusz Kowalski (1889–1948)”, *Languages and Culture of Turcic Peoples, “Studia Turcologica Cracoviensia” 5 (księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego)*, (ed. M. Stachowski), Krakov 1998, s. 9–11.

Kowalski’ye ait belgeler Krakov PAN ve PAU Arşivi’nde “Archiwum Nauki PAN i PAU Spuścizna Tadeusz Kowalski KIII-4” koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. Söz konusu belgeler bugüne kadar çeşitli çalışmalarda değerlendirilmiştir.³ Kowalski’nin belgeleri arasında saha araştırmalarından elde ettiği bilgi ve gözlemlerini kaydettiği defterleri, çalışmalarına dair notlar, yayın taslakları da bulunmaktadır.⁴

Ahmet Caferoğlu’nun (1899-1975) Kowalski’ye yazdığı mektuplarla PAN ve PAU Arşivi’nde bulunan diğer bazı yazışmalar, Naziler’in Polonya’yı işgali sırasında 6 Kasım 1939’dan 8 Şubat 1940’a kadar Sachsenhausen toplama kampında tutulan Kowalski için İstanbul Üniversitesi’nde bir kadro açılması sürecini aydınlatan çalışmalara kaynaklık etmiştir.⁵ Bu çalışmalarda verilen bilgilere dayanarak konuyu özetleyecek olursak, Kowalski’nin İstanbul Üniversitesi’nde göreve başlaması için gereken tüm hazırlıklar yapılmış; toplama kampından döndükten sonra Nazi işgali altındaki Krakov’da aylarca maaş alamamış olan Kowalski bu teşebbüsü minnetle karşılamış ancak son anda İstanbul’a gitmekten vazgeçmiştir. Bunun da sebebi ise Almanların yenileceğinden emin olan Kowalski’nin, Krakov’da bırakmak zorunda kalacağı ev kütüphanesinin tamamını kaybetmekten ve savaştan sonra hain damgası yiyip Polonya’ya geri dönememekten endişe etmiş olmasıdır.

2. Hüseyin Namık Orkun ve Tadeusz Kowalski’nin Mektuplarında Geçen Konular

2.1. *Manevî İlimler Mecmuası*

Hüseyin Namık Orkun’un Kowalski ile irtibat kurmak için yazdığı ilk mektup bir dergi teşebbüsü hakkındadır. 21 Eylül 1933 tarihli mektubunda Orkun, *Manevi İlimler Mecmuası* adlı bir dergi hazırlığı içinde olduğundan bahisle Tadeusz Kowalski’den bir yazı rica

³Ananiasz Zajączkowski’nin (1903–1970) mektupları: Tadeusz Majda, *Urzeczeni Orientem: listy profesora Ananiasza Zajączkowskiego do profesora Tadeusza Kowalskiego 1925–1948*, Varşova 2013; Karayim şair ve yazar Sergiusz Rudkowski’nin (1873–1944) mektupları: Michał Németh, “Listy Sergiusza Rudkowskiego do Profesora Tadeusza Kowalskiego”, *Almanach Karaimski*, 9, 2020, 59–113; Sovyet Türkolog Alexander Samoyloviç’in (1880–1938) mektupları: Izabela Kończak, “Letters of Alexander Samoylovich to Tadeusz Kowalski as a source of information on research activities of the Soviet Turkologist in the mid-1920s”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: LXXV, Sayı: 1, 2022, s. 20–30; Karayim kökenli Polonyalı Türkolog Włodzimierz Zajączkowski’nin (1914–1982) mektupları: M. Emilia Zajączkowska-Łopatto, “Listy Włodzimierza Zajączkowskiego do Tadeusza Kowalskiego (1936–1944)”, *Almanach Karaimski*, 7, 2018, s. 181–211; Reşit Rahmeti Arat’ın (1900–1964) mektupları: Elif Dilmaç, “Einige Briefe Rahmeti Arats an Tadeusz Kowalski”, *Languages and culture of Turcic peoples, “Studia Turcologica Cracoviensia” 5 (księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego)*, (ed. M. Stachowski), Krakov 1998, s. 91–110. Kowalski’nin Çek Şarkiyatçılar Jan Rypka (1886–1968) ve Bedřich Hrozný (1879–1952) ile karşılıklı yazışmaları: Ewa Dziurzyńska vd., *Korespondencja Tadeusza Kowalskiego z Janem Rypką i Bedřichem Hroznym*, Krakov 2007. Bunlardan başka, Kowalski’nin PAN ve PAU Arşivi’nde saklanmakta olan defterlerindeki notlar, I. Dünya Savaşı sırasında Krakov’daki hastanelerde yatan, çoğunluğu Galıcıya, bir kısmı da Kafkas cephesinde savaşmış yaralı Türk askerler hakkındaki bir çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır: Piotr Nykiel, “The 15th corps of the imperial Ottoman army on the eastern Galician front (1916–1917)”, *Belleten*, Cilt: LXXIX, Sayı: 289, 2015, s. 335–350.

⁴Poradzisz, a.g.e. Söz konusu arşiv belgelerine dayanan bir çalışmada Tadeusz Kowalski’nin ilmî gezilerinin detayları ortaya konmuştur: Ewa Dziurzyńska, “Podróże naukowe Tadeusza Kowalskiego w świetle materiałów archiwalnych”, *Tadeusz Kowalski 1889–1984. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.*, (ed. R. Majkowska), Krakov 1999, s. 29–53. Kowalski’nin 1927 yılındaki Türkiye gezisi hakkındaki radyo röportajı için bk. Sylwia Filipowska, “Radiowy reportaż z podróży profesora Tadeusza Kowalskiego do Turcji w 1927 roku”, *Perspektywy kultury*, 35, 2021, s. 153–166. Kowalski’nin 1929 yılındaki üç haftalık Deliorman seferine ait raporunun tenkitli basımı için bk. Kamil Stachowski, “Tadeusza Kowalskiego niepublikowany reportaż z podróży po Deli Orman (1929 r.)”, *Linguistica Copernicana*, 20, 2023, s. 275–323.

⁵Marek Stachowski, “Kowalski, Caferoğlu und die Universität Stambul”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Sayı: 8, 1998, s. 211–228; yine aynı yazara ait: “Tadeusz Kowalski a sprawa jego niedoszonego wyjazdu na Uniwersytet Stambulski”, *LingVaria*, Yıl: V, Cilt:1, Sayı: 9, 2010, s. 149–168.

etmektedir. Mektupta ayrıca bu mecmuanın üç ayda bir basılacağı ve ilk sayısının 1934 yılı Ocak ayında çıkmasının planlandığı belirtilmektedir. Orkun’un 13 Ekim tarihli mektubundan Kowalski’nin bir yazı yazmayı kabul ettiği anlaşılmaktadır. Kowalski bu mektuba cevaben hazırlamış olduğu 2 Kasım 1933 tarihli mektup taslağında Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesirine dair makalesini yakında göndereceğini; 5 Kasım tarihli müsveddede de yazıyı hazırladığını ve mektupla beraber gönderdiğini söylemektedir. Orkun’un 14 Kasım’da yazdığı cevabi mektubuna göre yayın hazırlıkları devam etmektedir.

Ancak işler planladığını gibi gitmez. Orkun, yaklaşık altı ay sonra, 25 Mayıs 1934 tarihinde yazdığı mektubunda *Manevî İlimler Mecmuası* girişiminin iptal olduğunu bildirerek özür dilemekte ve yazısını Halkevleri’nin resmi yayın organı olan *Ülkü*’de neşretmek için Kowalski’den izin istemektedir. Kowalski, üzerinde tarih bulunmayan mektup taslağında, Orkun’un teklifini kabul etmektedir. Böylece esasen *Manevî İlimler Mecmuası* için hazırlanmış olan “Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesiri” başlıklı yazı, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*’nde neşredilir.⁶

Bu konuyu burada ele almamızın nedeni, eserleri ve hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda Hüseyin Namık Orkun’un böyle bir dergi yayınlama teşebbüsü hakkında bilgi bulunmuyor oluşudur.⁷ Günümüz Türkçesinde “manevi” ve “ilim” kelimeleri sınırlı bağlamlarda bir araya getirilse de incelediğimiz dönemde “manevi ilimler” tabiri, bugünün beşerî ya da insani bilimler (İngilizce “humanities”) başlığı altındaki disiplinleri kapsayan bir alana tekabül etmekte idi. *Geisteswissenschaften* (“Geist = ruh”; kelime çevirisi “tin bilimi” ya da İngilizce “spirit science”) adıyla kavramsallaştırılan bu alan, felsefe, tarih, filoloji, dil bilimi, müzikoloji, tiyatro ve edebiyat araştırmaları, iletişim bilimleri, ilahiyat - hatta bazı yaklaşımlara göre hukuk- gibi beşerî bilimleri içerir. Bu disiplin grubuna “moral sciences” ya da “human sciences” da denmektedir. Hermenötik anlayışın temsilcisi Wilhelm Dilthey’in (1833-1911) öncülüğünde geliştirilen tasnif, Türkiye’de Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) ve öğrencileri tarafından benimsenmiştir.⁸ Dilthey’in çağdaşı sayılabilecek Babanzâde Ahmet Naîm (“Baban” soyadını almıştır) (1872-1934) ise Ülken ve talebelerinden önce ülkemizde “manevi ilimler” kavramı üzerinde çalışan kişidir.⁹

Hüseyin Namık Orkun’un da Ülken ve öğrencileriyle aynı dönemlerde beşerî bilimlere yaklaşımını Türkiye’de yaygınlaştırmak istediği, böyle bir dergi teşebbüsünde bulunmasından anlaşılmakta ise de yaşadığı dönemde bu alanı geliştirmek için fırsat ve ortam bulamadığı görülmektedir. Orkun, 25 Mayıs 1934 tarihli mektubunda derginin çıkarılmayacak oluşunu şu sözlerle özetlemektedir: “Uzun zamandır hasta olmam bir çok işlerime mani olduğu gibi Manevi İlimler mecmuası adile çıkaracağım mecmuanın neşri de geri kaldı. Çünkü hastalığım sırasında Halk Fırkası heyetinde müzakerelerde bulunamadım; müdafaa edilemediği için kabul olunamadı.” Orkun’un Manevi İlimler Mecmuası adlı bir dergi yayınlama teşebbüsü, detay gibi görünmekle beraber ülkemizde beşerî bilimlerin gelişimi açısından araştırılmaya değer bir meseledir.

⁶Tadeusz Kowalski, “Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri”, *Ülkü Halkodaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 20, s. 98-106.

⁷Sabriye Çimen, *Hüseyin Namık Orkun’un Hayatı ve Eserleri*, Ankara 2011; Esim Mergen Türk, “Büyükbabam Hüseyin Namık Orkun: Hayatı ve Eserleri”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 4-9; Necdet Sançar, “Hüseyin Namık Orkun’un Kitapları, Makaleleri ve Hakkında Yazılanlar”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt: 6, Sayı: 1-2, 1957, s. 83-118; Ömer Özcan, “Hüseyin Namık Orkun”, *Türk Yurdu*, Sayı: 281, 2011, s. 137-146.

⁸H. Ziya Ülken, “Prof. Dr. Kâmrân Birand”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, 1964, s. 139-142; Yakup Kahraman, “Kâmrân Birand’ın Hermenötik Anlayışı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, s. 485-502.

⁹Recep Kılıç, “Ahmet Naîm’in Ahlâk Anlayışı”, *Son Dönem Osmanlı Mütefekkirleri ve Ahlâk Anlayışları*, (ed. M. F. Bayraktar), Ankara 2017, s. 123.

2.2. Bilimsel Çalışmalarda Zorluk ve Engeller

Hüseyin Namık Orkun, Kowalski’ye yazdığı mektuplarında, yer yer çalışmalarını yürütürken karşılaştığı engeller ve zorluklara değinmektedir. Mektuplarda bahsedilen zorluklardan ilki, bilimsel yayınları takip etmekte yaşadığı güçlütür. Buna ek olarak karşılaştığı gayriilmî hareketler de kendisini rahatsız etmektedir. 25 Mayıs 1934 tarihli mektubunda şu satırları görürüz: “Maatteessüf burada çok müşkülâtlâ çalışabilmekteyim. Tedariki lazîm gelen bir çok kitaplarî bulamıyorum. Sora[= sonra] o kadar gayrî ilmi hareketler oluyorki[= oluyor ki] bunların bazen de önüne geçememekteyim. Buna güzel bir misal olmak üzere bugünkü Arapça ile bugünkü türkçeyi mukayese eden bir broşür taktim ediyorum.”

Kowalski de bu mektuba cevaben hazırlamış olduğu tarihsiz müsveddede aynı fikirde olduğunu belirtir: “... gönderdiğiniz Arap Dilinde Türkçe broşürünü evvelce tanıdım. Zannımca lisanîyat noktai nazarından hiç kıymeti yoktur.” Broşür olarak anılan çalışma, Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Türk Dili Bülteninin üçüncü sayısında çıkan yazının ayrı basımıdır.¹⁰

Orkun 18 Temmuz 1935 tarihli mektubunda, bir cümle ile Eski Türk Yazıtları eserini bilimsel standartlara uygun olarak bastıramayacağı endişesini dile getirir: “Fakat bunların ilmî bir şekilde basdırılması çok güç..” 8 Ocak 1936’da yazdıkları da ülkedeki atmosfere ve bir bilim adamı olarak kendi duruşuna dairdir: “Buradaki ilim hareketi şimdi Güneş-dil teorisi etrafındadır. Her halde bu hususda malumatdarsınız zanederim. Ben başka bir ekolden yetiştiğim için bu yeni teoriyi kavrayamadığım gibi kavrayamayacağımı da sanıyorum.”

16 Nisan 1937 tarihli mektubunda ise daha önce kısaca değindiği endişesinin detayları hakkında birkaç ipucu vermiştir: “Benim Oğuzlara dair adlı eserimde neşrettiğim manzum Oğuz destanını buradaki matbaaların kifayetsizliği dolayısıyla Avrupada asıl metni, transkripsiyonu ve tercümesiyle neşretmek istiyorum.” Ve mektubun devamında ses bilgisi çalışmalarının imkânsızlığının altında yatan sebebi “açıkça” ifade eder:

Geçen sene tatilden evvel Halk Fırkası tarafından bir heyet halinde Ankara civarında Kutlu düğün [= Kutludüğün] adlı bir köye giderek orada tetkikatta bulunduk. Benim riyasetimde bulunan heyet daha fazla filolojik ve etnografik bir araştırma yaptı. Bu araştırmayı da neşretmek istiyorum. Zatalinize açıkca yazayım: Burada topladığımız materyali tam diyalektik telaffuz ile neşretmeğe imkân yokdur. Biz latin harflerini daha yeni kabul ettiğimiz için büyüklerimiz bu alfabeden başka türlü harfler kullanmamıza sureti katiyede müsaade etmiyorlar. Bunun için ben de yazılarımı başka memleketlerde çıkarmak istiyorum.

Orkun, manzum Oğuzname’yi Polonya’da, ilmî transkripsiyonla yayınlama kararında olduğunu, yukarıdaki mektuptan bir ay kadar sonra, 13 Mayıs 1937’de Reşit Rahmeti Arat’a da yazmıştır: “Ben bu yazmayı Polonya akademisi bülteninde neşredeceğim. Çünkü burada ilmi bir transkripsiyon yapmağa imkân yok. Elimizde mevcut harflerden dışarı çıkılmasına büyüklerimiz pek kızdıkları için bugün ilmi bir transkripsiyon ile bir eser neşretmek adeta imkânsız gibi. Ben kitabeleri neşrederken son derece güçlüklerle karşılaştım.”¹¹

Orkun’un, Kowalski ve Reşit Rahmeti’ye yazdıkları, Ahmet Bican Ercilasun’un Türk Dil Kurumu tarafından 31.01.2022 tarihinde düzenlenen “Hüseyin Namık Orkun’u Anma Toplantısı”nda sunduğu konuşma ile birlikte değerlendirilmelidir. Çevrimiçi sunumun, gözden geçirilmiş yazılı basımında¹² yer almayan kısmında transkripsiyon meselesi özetle şöyle açıklanmaktadır:

Orkun’un *Eski Türk Yazıtları*’nı yayınladığı dönemde, şimdi bizim yaptığımız gibi bilgisayarda kolayca gösterme imkânı olmadığından, fonetik işaretleri matbaalarda özel

¹⁰N. Hazım Onat, *Arap Dilinde Türkçe*, Ankara 1933.

¹¹Burada sözü edilen yazma hakkında bk. O. Fikri Sertkaya, “Hüseyin Namık Orkun’un Reşid Rahmeti Arat’a Yazdığı Üç Mektup”, *Türk Dili*, Cilt: 70, Sayı: 835, 2021, s. 36-37.

¹²A. Bican Ercilasun, “Hüseyin Namık ve Eski Türk Yazıtları”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 0-13.

döktürmek gerekiyordu. Bu sebeple Orkun, damak n’sini eğik (italik) n ile göstermiş; ön damak g sesini arka damak g sesinden ayırt etmek için ğ harfini; palatal n sesini göstermek için de eğik y harfini kullanmış.¹³

Aynı konuşmanın on dakika öncesinde ise, *Eski Türk Yazıtları*’nda sayfanın sağ tarafında metnin Köktürk harfleri ile yazılmış şeklinin verildiğinden bahsedilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, kitapta matbaalarda özel dökülmüş Köktürk harfleri kullanılabilirken; ğ, k, n, ŋ gibi transkripsiyon harflerinin kullanılamayışının sebebi, teknik imkânsızlıklar değil; Hüseyin Namık Orkun’un belirttiği gibi, Latin alfabesinin kabulünden kaynaklanan siyasi baskıdır.

Orkun, büyük bir emekle ortaya koyduğu *Eski Türk Yazıtları* eserini arzu ettiği bilimsel standartlarda yayınlatabilmediğini kabul etmek durumunda kalmışsa da idealizminden vazgeçmemiştir. 6 Şubat 1939 tarihinde yazdığı mektubunda iki yıl önceki mektubundaki niyetini yinelemekte, eserlerinin gerçek anlamda ilmî basımını yapabilmek için bunları yabancı dillere çevirip yurt dışında yayınlama imkânlarını araştırmaktadır: “Benim Oğuzlara dair adli eserim Zâtâlinizde varmı[=var mı]? Bu eseri Fransızcaya tercüme ettim. Orada basdırmak mümkünmüdür[= mümkün müdür]? Dört forma kadar tutar. Parasını buradan gönderebilirim. Bura matbaalarında fonetik harfler olmadığından basdırmak mümkün değil.” Orkun’un biyografilerinde eserini, yayınlatabilmediğini olsa bile, Fransızca’ya tercüme ettiğinden bahis yoktur.

2.3. Mektuplarda Adı Geçen Eserler ve İlmî Konular

2.3.1. Nagy-Szent-Miklós Hazinesi

Hüseyin Namık Orkun 1925 yılında Macaristan’a giderek Gyula Németh’in yanında doktorasını tamamladıktan sonra 1930 yılında Türkiye’ye dönmüştür. 13.10.1933 tarihli mektubuyla beraber Peçenekler¹⁴ adlı çalışmasını Kowalski’ye gönderirken: “Hocam Prof. Németh’i tenkit ettim. Bu tenkidimi nasıl buluyorsunuz? Brockelmann¹⁵ eseri pek taktir etti.” demektedir. Orkun Peçenekler adlı kitabında, Németh’in Nagy-Szent-Miklós hazinesini Peçenekler’e bağlama gayretini takdir etmekle birlikte, okuma teklifinin hatalı olduğunu belirtmektedir.¹⁶

Kowalski de aynı yılın 2 Kasım günü yazdığı mektup müsveddesinde, kendisinden 13 yaş küçük olan genç meslektaşını teşvik edici sözlerle mukabele eder: “Eski Türk Kavimlerine ait malûmatı toplayarak, bunları monografya şeklinde neşretmek niyetiniz şayanı takdirdir. Prof. Németh’in Nagy Szent Miklos definesi üzerindeki kitabelerin okuyuşu alelumum doğru isede[=ise de], yine çok mes’elelerde biraz şüpheli görünüyor. Onun içindir ki okuyuşuna karşı ifade ettiğiniz ihtiyatı pek doğru buluyorum.”

Altın bir kap üzerinde Grek harfleriyle Grekçe dışında bir dilde yazılmış 6 kelime 56 karakterden ibaret yazı Buyla Yazıtı olarak bilinmektedir. Nagy-Szent-Miklós adı verilen hazinenin bir parçası olan bu altın kap üzerindeki yazıların nasıl okunacağına dair tartışmalar

¹³Konuşma şu adresten izlenebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=pob60FeiMCs> 34. dakikadan itibaren Köktürk harflerinin matbaalarda döküldüğü; 43. dakikadan itibaren de Orkun’un *Eski Türk Yazıtları* eserinde kullanmak durumunda kaldığı çeviriyazı sistemi anlatılmaktadır.

¹⁴H. Namık Orkun, *Peçenekler*, İstanbul 1933.

¹⁵Karl Brockelmann (1868-1956), Alman Semitist (Sami dilleri uzmanı) ve Şarkiyatçı.

¹⁶Söz konusu tenkit için bk. Orkun, *a.g.e.*, s. 65-67. Németh’in konuya ilişkin kaynaklarının künyeleri için bk. *a.g.e.*, s. 74-75.

bugün de devam etmektedir.¹⁷ Orkun, bu yazı parçasına *Eski Türk Yazıtları*’nın 3. cildinde de yer vermiştir.¹⁸

Hüseyin Namık Orkun’un ömrü, Kowalski’nin mektubunda sözü edilen “Eski Türk Kavimlerine ait malûmatı toplayarak, bunları monografya şeklinde neşretmek niyeti”ni gerçekleştirmeye vefa etmemiştir. Bu konudaki çalışmaları “Türk tarihinin ana hatları” eserinin müsveddeleri arasında VI. bölüm olarak hazırlanan “Yakın Şark’ın ve Şarki Avrupa’nın orta ve yeni zamanlarda tarihi” başlığı altında “1. Önler, Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Macarlar, (Volga havalisinde iken) ve sair Türk Kavimleri” ve “4. Kumanlar, Macarlar ve Bulgarlar (Tuna havalisine geldikten sonra)” bölümleri daktilo edilmiş metinler hâlinde bulunmaktadır.¹⁹

2.3.2. Karaimce

Hüseyin Namık Orkun, elinden geldiğince yurt dışındaki yayınları takip etmeye çalışmaktadır. Her mektubunda ya bir kaynak sormakta ya da kaynak tavsiyesi rica etmektedir. 25.5.1934 tarihli mektubunda, Kowalski’ye Łuck şehrinden bir Karaim olan Aleksander Mardkowicz’in (1875-1944) eserini sormuştur. Cevabi tarihsiz mektup müsveddesinde Kowalski, Mardkowicz’in Karayca-Lehçe-Almanca sözlüğünün ilk kısmının yayınlandığına²⁰ ve *Karay Avazı* (Karaj Awazy) adlı dergiye dair bilgi vermektedir. Mardkowicz tarafından 1931-1938 yılları arasında Łuck’ta 12 sayı yayınlanmış bir dergi olan *Karay Avazı*’nda kullanılan dil Karaimce’nin Galiçya-Volhinya adıyla da bilinen güney bölgesinin diyalektidir.²¹

Kowalski ayrıca kendi neşrettiği *Karay* metinlerini²² Karaimce ile ilgili kaynak soran Orkun’un dikkatine sunar. Aynı mektupta geçen bir başka isim de Kotwicz’tir. Kowalski’yle beraber *Rocznik Orientalistyczny*’nin kurucu heyetinde yer alan Władysław Kotwicz (1872–1944), Moğol, Mançu ve Türki diller üzerine çalışmalarıyla tanınan bir Altayistikçidir.²³ Orkun, Kowalski’ye Kotwicz’in makalelerinden göndermiş olduğu için teşekkür etmektedir.

Beş yıl sonraki 6 Şubat 1939 tarihli mektubunda Orkun yine Karaimler ve Polonya’daki Türkler hakkında kaynaklar sormaktadır. Hüseyin Namık’ın daha çok geniş halk kitleleri için yazılmış olan, ilmî nitelik taşımayan *Yeryüzünde Türkler* kitabında Karaimler’den “Karayımlar” adıyla kısaca bahsedilmektedir.²⁴

2.3.3. Orkun’un Çalışmaları

Kowalski, 25 Mayıs 1934 tarihli mektuba cevaben yukarıdakilerden başka, Orkun’un adını *Körösi Csoma-archivum* mecmuasından bildiğini ve Prof. Németh’ten işittiğini; *Türk Dünyası* adlı kitabını da gördüğünü ama okumadığını, Dede Korkut’la ilgili makalesini²⁵ takdir ettiğini yazmaktadır.

¹⁷Eugene Helimski, “On probable Tungus-Manchurian origin of the Buyla Inscription from Nagy-Szentmiklós (Preliminary Communication)”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 5, 2000, s. 43-56; J. Andrés Alonso de la Fuente, “Tungusic historical linguistics and the Buyla (a.k.a. Nagyszentmiklós) Inscription”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 20, 2015, s. 17-46.

¹⁸H. Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt III, Ankara 1940, s. 256.

¹⁹Sançar, a.g.m., s. 86-87.

²⁰Aleksander Mardkowicz, *Ślownictwo karaimskie: karaimsko-polsko-niemiecki słownik*, Łuck 1933.

²¹Mikhail Kizilov, “The Press and the Ethnic Identity: Turkicisation of Karaite Printing in Interwar Poland and Lithuania”, *Acta Orientalia*, Cilt: 60, Sayı: 4, 2007, s. 406-409.

²²Tadeusz Kowalski, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki: eingeleitet, erläutert und mit einem karaimisch-polnisch-deutschen Glossar versehen*, Krakov 1929.

²³Jerzy Tulisow, “At the Source of Vilnius Altaic Studies”, *Acta Orientalia Vilnensia*, Cilt: 10, Sayı: 1-2, (ed. A. Beinorius and M. Mejor), Vilnius 2009, s. 104-109.

²⁴H. Namık Orkun, *Yeryüzünde Türkler*, İstanbul 1944, s. 79-80.

²⁵İlk olarak 1926’da basılan makalenin tıpkıbasımı: H. Namık Orkun, “Über das Kitāb-i Dede Qorqud”, *Körösi Csoma-Archivum*, (ed. G. Németh), Cilt: II 1926-1932, Leiden 1967, s. 124-134.

Orkun da bu mektuba cevaben yazdığı 1933 yılının 14 Kasım tarihli mektubunda *Türk Dünyası*²⁶ adlı çalışmasının ilmî bir eser olmadığını, siyasi bir maksatla yazıldığını; yine ilmî olmayan ve daha çok eğitim amacıyla yazılmış bir de *Attila ve Oğulları*²⁷ adında bir kitabı olduğunu anlatarak, ilmî eserini bir iki yıl sonra yazacağını belirtmektedir: “Asıl eserimi bir iki sene sora[= sonra] çıkaracağım. Türk efsaneleri adlı olan bu eserde bütün Türkler’e ait efsaneleri toplayarak tetkik ediyorum.” Muhtemelen *Eski Türk Yazıtları* üzerinde çalışmaya başladığı için ancak 1943 yılında yayınlatabildiği 76 sayfalık çalışmasında Türk efsanelerinin metinlerini yayınlamışsa da bunları ilmî bir tasnif veya incelemeye tâbi tutmamıştır.²⁸

Orkun 1926 yılında Budapeşte’de yazmaya başladığı ve ilk eserim dediği *Oğuzlar’a Dair*²⁹ adlı çalışmasının yakında basılacağını 18 Temmuz 1935 tarihinde yazmaktadır. “Ben de yakında Oğuzlar hakkında bir eserimi takdim edeceğim. Diyebilirimki[= Diyebilirim ki] bu eser benim ilk eserimdir.” Yukarıda değindiğimiz gibi, 1939 Şubat’ından önceki bir zamanda bu eserini Fraszca’ya da tercüme etmiş fakat yayınlatabilmiştir. Bir yandan da Türk hukuk tarihine ait metinler üzerindeki çalışmaları devam etmektedir; *Türk Hukuk Tarihi. Araştırmalar ve Düşünceler*³⁰ adlı çalışmasında topladığı *Koçi Bey Risalesi* ile *Asafname*’yi fasikül hâlinde bastırmıştır ve mektupla beraber Kowalski’ye göndermektedir.

18 Temmuz 1935’te yazdığı mektubunda Orkun, sekiz on senedir Türk Kitabeleriyle uğraşmakta olduğunu; Thomsen’in ve Radloff’un istifade edemediği *Divanü Lugatî t-Türk* sayesinde kendisinden önce çözülemeyen bazı yerleri okuduğunu belirtmektedir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi, eserini arzu ettiği gibi ilmî bir şekilde bastıramayacaktır. 11 Şubat 1936’ya gelindiğinde Orkun, İstanbul’da *Türk Yazıtları*’nın ilk cildinin basımı ile uğraşmaktadır.³¹

12 Nisan 1937 tarihli mektuba göre *Eski Türk Yazıtları*’nın ikinci cildi yayına hazırlanmaktadır. İkinci cilt Aurel Stein’in 1906’da gerçekleştirdiği sefer sırasında bulduğu ve neşretmesi için Thomsen’e verdiği *Irk Bitig*’i³² içerecektir. Orkun, ikinci cilde *Yenisey Kitabeleri*’ni almamıştır; çünkü bunların Thomsen tarafından hazırlanıp talebesi Kurt Wulff tarafından *Société Finno-Ougrienne* (Helsinki) dergisinde neşrolunacağını beklemektedir. Ancak 1940 yılında *Eski Türk Yazıtları*’nın *Yenisey Yazıtları*’nı içeren 3. cildi yayınlarken beklediği eser hâlâ çıkmış değildir.³³ Daha doğrusu Wulff, Thomsen’in isteğiyle Helsinki ve St. Petersburg’a giderek; D. Klementz’in 1898 yılında bulup tekstil üzerine siyah mürekkep kullanarak squeeze tekniği ile çıkardığı yazıt kopyalarını getirmiştir. Hocası Thomsen 1927’de ölünce Wulff, bunlar üzerinde çalışmayı bırakmış, kopyalar da çok sonradan farklı araştırmacılarca işlenmiştir.³⁴ Orkun yine Eski Türk Yazıtları içinde yayınlamak amacıyla

²⁶H. Namık Orkun, *Türk Dünyası*, İstanbul 1932.

²⁷H. Namık Orkun, *Attila ve Oğulları*, İstanbul 1933.

²⁸H. Namık Orkun, *Türk Efsaneleri*, İstanbul 1943, s. 3-5.

²⁹Orkun, kitabı evvela Budapeşte’deyken yazmış, daha sonra bulunan malzemeler ve manzum bir Oğuznâme nüshasıyla genişleterek 1935’te Ankara’da neşretmiştir: H. Namık Orkun, *Oğuzlara Dair*, Ankara 1935, s. 3. Eserin *Osmanlıların Aslına Dair ve Peçenekler* çalışmaları ile birleştirilmiş yeniden basımı: H. Namık Orkun, *Oğuzlara Dair - Osmanlıların Aslına Dair – Peçenekler*, Ankara 2023.

³⁰H. Namık Orkun, *Türk Hukuku Tarihi. Birinci Kısım, Araştırmalar ve Düşünceler*, Ankara 1935.

³¹H. Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: II, İstanbul 1936.

³²Wilhelm Thomsen, “Dr. M. A. Stein’s manuscripts in Turkish ‘Runic’ script from Miran and Tun-huang”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Cilt: 44, Sayı: 1, 1912, s. 181–227; H. Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: II, İstanbul 1938, s. 71-100. Stein’in bu yazıtları bulduğu gezi hakkında bk. M. Ariel Stein, “Explorations in Central Asia, 1906-8” *The Geographical Journal*, Cilt: 34, Sayı: 1, 1909, s. 5-36.

³³Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: III, s. 16.

³⁴Marcel Erdal, “The Runic Graffiti at Yar Khoto”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Sayı: 3, 1993, s. 87-88.

Donner³⁵ tarafından neşredilen ve oldukça zor bir metin olduğunu belirttiği *Kemçik Kitabesi* üzerinde çalışmaktadır.³⁶

Eski Türk Yazıtları’nın ikinci cildini basımıyla meşgul olduğu 1938 Mayıs’ında Orkun, Kowalski’ye bir mektup daha göndermiştir. Çalışmasında Türkiye’de hiç tanınmayan eserleri ortaya çıkardığını ve Kazan doğumlu Rus Türkolog Sergey Malov’un (1880-1957) adını anarak Avrupalı âlimlerin de yanlış veya noksan okudukları malumatı düzeltmekte olduğunu belirtmektedir. Orkun söz konusu ciltte, Malov’un 1929 ve 1936 yıllarındaki çalışmalarına atıfta bulunmaktadır. Orkun, aynı mektubunda 1938 yılında çıkan *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*³⁷ adlı çalışmasını da haber vermektedir. Söz konusu kitap 48 sayfa metinle 8 sayfalık bir özel isimler indeksinden oluşmaktadır ve Macar Bizantinist Gyula Moravcsik’in (1892-1972) 1934 yılında neşrettiği 256 sayfalık “A magyar történet bizánci forrásai [= Macar tarihinin Bizans kaynakları]”³⁸ adlı çalışmasından seçilmiş bölümlerin tercümesidir.

Eski Türk Yazıtları’nın ikinci cildinin³⁹ basılma haberi elimizdeki 6 Şubat 1939 tarihli son mektupta verilir. Orkun, bir taraftan *Eski Türk Yazıtları*’nı bastırırken diğer taraftan da önceden yayınladığı *Türk Dünyası* kitabını genişletmeye çalışmaktadır. Kendisinin daha önce 12 Nisan 1937 tarihli mektubunda dile getirmiş olduğu bu fikrini gerçekleştirebildiğine dair bir bilgiye ulaşamadım. 1944 tarihli *Yeryüzündeki Türkler* kitabı 127 sayfadır ve 236 sayfalık *Türk Dünyası*’nın genişletilmiş versiyonu sayılamaz. Biyografisi hakkında bilgi veren kaynaklarda da *Türk Dünyası* adlı çalışmanın genişletilmiş şekli olarak kabul edilebilecek bir yayına dair bir malumat yoktur. Bu son mektubunda Barak kabilesinin folklorunu incelemek amacıyla bir saha araştırması düzenleyeceğini yazmaktadır; Isparta’da yürüttüğü çalışmasının sonuçlarını 1943 yılında neşretmiştir.⁴⁰

3. Kowalski’nin Çalışmaları

Yukarıda *Manevi İlimler Mecmuası* başlığı altında, Türkiye’de Kowalski’ye ait en fazla tanınan çalışmalardan biri olan “Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesiri” adlı makalesinin aslında Hüseyin Namık Orkun’un neşretmeyi planladığı dergi için yazılmış olduğundan bahsedilmişti. Makalenin *Ülkü Halkevleri Dergisi*’nde neşredilmiş olması zarureten ortaya çıkmış bir netice idi.

Kowalski, mektuplarının ilkinde Orkun’a Bulgaristan’da yaşayan Türkler hakkındaki yayını⁴¹ göndermiştir. Bu çalışmasında Kowalski, 7-30 Eylül 1929 tarihlerinde Deliorman’da yürüttüğü saha araştırması sırasında Rusçuk ve Varna arasındaki köylerden derlediği malzemeyi değerlendirmektedir.⁴²

Hüseyin Namık, 12 Nisan 1937 tarihli mektubunda uzun zamandır haberleşemedikleri Kowalski’nin son gezisinde Türkiye’den hastalanarak ayrıldığından bahisle, artık tamamen iyileşmiş olduğunu umduğunu yazmaktadır. Söz konusu rahatsızlık Kowalski’nin, 1

³⁵Otto Donner, *Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de l’Ienissei: Nach den im Jahre 1889 von der finnischen Expedition an den oberen Jenissei genommenen neuen Abklatschen und photographischen Aufnahmen zusammengestellt*, Helsingfors 1892.

³⁶H. Namık Orkun, “Kemçik-Cirgac Yazıtı”, *Türklük. Milliyetçi Kültür Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 1939, s. 29-33; aynı yazar, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: III, s. 79-85.

³⁷H. Namık Orkun, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları (Moravcsik Gyula’nın Eserinden İktibas Tercüme)*, Ankara 1938.

³⁸Gyula Moravcsik, *A magyar történet bizánci forrásai*, Budapeşte 1934.

³⁹Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: II.

⁴⁰H. Namık Orkun, “Ispartada Türk boyları”, *Ün: Isparta Halkevi Mecmuası*, Cilt: X, Sayı: 112-113, 1943b, s. 1543-1544.

⁴¹Tadeusz Kowalski, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est*, Krakov 1933. Bu çalışma Ömer Faruk Akün tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiştir: Aynı yazar, “Kuzey - Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili”, (çev. Ö.F. Akün), *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2-3, 1949, s. 477- 500.

⁴²Dziurzyńska, a.g.m., s. 41-45; Kowalski’nin gezi raporu hakkında bk. K. Stachowski, a.g.m.

Ağustos-13 Eylül 1936 tarihleri arasında Karaman-Silifke-Antalya-Dinar güzergâhında saha araştırmasında olduğu sırada yaşanmıştır. Sıcaklığın gölgede 40 dereceyi bulduğu bir dönemde gerçekleşen bu gezinin son kısmında Kowalski paratüfse yakalanarak birkaç gün Dinar’da otelde, daha sonra da İstanbul’da 3-9 Eylül arasında Alman Hastanesi’nde kaldıktan sonra ülkesine dönmüştür.⁴³

Mektuplarda Kowalski’ye ait bir başka önemli çalışma olan Türkçede -lar/-ler çoğul eki hakkındaki eserinden⁴⁴ de bahis vardır. Kowalski bu makalesini Orkun’a göndermiştir; o da teşekkür ederek bu çok beğendiği çalışmayı Türkçeye çevirmek istediğini söyler. Ancak maalesef böyle bir tercümeyle dair de bir bilgi bulamadım.

Orkun 16 Nisan 1937 tarihli mektubunda da Kowalski’nin 1927 yılında Türkiye’de yaptığı saha araştırmasına dair yayını⁴⁵ gönderdiği için teşekkür etmektedir. Bu vesileyle Krakov’da yayınlanmakta olan *Rocznik Orientalistyczny*’yı⁴⁶ takip etmek istediğine değinir: Mesela Kowalski’nin Codex Cumanicus’ta bazı yerlerin okunuşuna dair 1929 tarihli makalesine⁴⁷ ulaşamamıştır. Adı geçen makale Kowalski, Bang ve Marquart’ın birlikte yayınladıkları *Osttürkische Dialektstudien*⁴⁸ adlı kitapta yer alan Maria ilahisine düzeltmeler önermektedir.

1939 yılına ait 6 Şubat tarihli mektupta Orkun, Kowalski’nin İslam Ansiklopedisi’nde yayınlanmış olan çalışmasını⁴⁹ genişleterek yeniden basacağını duyduğunu ve buna çok memnun olduğunu yazmaktadır.

4. Promete Hareketine Dair

Polonya Cumhuriyeti’nin kurucusu Józef Piłsudski (1867-1935), ülkesinin bağımsız olarak yaşayıp gelişebilmesini Rus (ve Sovyet) yayımcılığının durdurulmasına bağlamış ve bu amaçla da Prometecilik olarak bilinen siyasi hareketi hayatı boyunca bilfiil desteklemiştir. Prometecilik, Japonya’nın batısından Polonya’nın doğusuna kadar bir direniş hattı olarak Rus hegemonyası altındaki coğrafyada bağımsızlık ruhunun canlı tutulması fikrine dayanıyordu. Bolşevik devrimden sonra Kafkasya, Kırım ve Türkistan’dan

⁴³Dziurzyńska, a.g.m., s. 40.

⁴⁴Tadeusz Kowalski, *Zur semantischen Funktion des Pluralsuffixes -lar, -lär- in den Turksprachen*, Krakov 1936.

⁴⁵Tadeusz Kowalski, “Podróż naukowa polska do Azji Mniejszej”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: V(1927), 1929, s. 240–245.

⁴⁶Adı bugün *Rocznik Orientalistyczny* şekilde imla edilen ve Türkçe’ye “Şarkiyat Yıllığı” olarak tercüme edebileceğimiz yayın, Polonya’da Şarkiyat sahasındaki ilk dergidir ve birinci sayısı 1915’te Krakov’da çıkmıştır. Kurucuları Andrzej Gawroński (1885-1927), Jan Grzegorzewski (1850-1922), Jan Rozwadowski (1867-1935), yukarıda adı geçen Władysław Kotwicz ve Tadeusz Kowalski’dir. Dergi ikinci sayısından itibaren, 1923 yılında kurulmuş bulunan Polonya Şarkiyat Cemiyeti’nin (Polskie Towarzystwo Orientalistyczne; Polish Oriental Society) çatısı altına girmiştir. Merkezi 1949 yılına kadar, bugün Ukrayna topraklarında bulunan Lviv şehrinde, 1949-1953 arasında Krakov’da bulunan dergi, 1953 yılından beri Polonya Bilimler Akademisi Şarkiyat Şubesi’nin yayını olarak Varşova’da neşredilmektedir. Orkun’un mektubunda RO kısaltmasıyla bahsettiği derginin 1938 yılı için hazırlanmış olan XIV. cildi 1939 yılında basılmıştır. Savaş sırasında çıkan tek cilt bu olmuştur. Tadeusz Kowalski’nin de yazı heyetinde bulunduğu ancak neşrini göremediği bir sonraki cilt ise 1949 yılında, 1939-1949 arasını kapsayacak şekilde XV. cilt olarak çıkmıştır. Dergi hakkında daha fazla bilgi için bk. Krzysztof Dobosz, “Początki i pierwszy tom Rocznika Orientalistycznego. Przyczynek do dziejów czasopisma”, *LingVaria*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, s. 177-193; Marek Dziekan, “Rocznik Orientalistyczny (Yearbook of Oriental Studies) 1914-2014: A short outline”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: LXVII, Sayı: 2, 2014, s. 5-16.

⁴⁷Tadeusz Kowalski, “A propos du Codex Comanicus fol. 69R, 9-10”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: VI, (1928), 1929, s. 218-223.

⁴⁸Burada Willy Bang, Josef Marquart, *Osttürkische Dialektstudien*, Berlin-Dublin-Zürich 1914’te yer alan ve Bang tarafından yazılmış olan “Der Komanische Marienpsalter nebst seiner Quelle” başlıklı 3. bölümden bahsedilmektedir.

⁴⁹Tadeusz Kowalski, “Osmanisch-türkische Dialekte”, *Enzyklopädie des Islam: geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker*, Cilt 4, (ed. M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, R. Basset ve R. Hartmann), Leiden 1931, s. 991-1011.

Avrupa’ya kaçan muhalifler Prometeci hareketin merkezi olan Varşova, Paris ve Berlin’de, Polonya hükümetinin himaye ve teşviği ile örgütlendiler. Oldukça geniş bir coğrafyayı ilgilendiren ve faaliyetleri pek çok farklı dergi etrafında kısmen gizlilikle yürütülen bu hareketin tarihi hâlâ yeterince aydınlatılmış değildir. Burada konunun Orkun-Kowalski yazışmalarına yansıyan detaylarına değinmekle yetineceğim.

Prometecilik faaliyetlerinde belli bir gizlilik bulunmasının sebebi, özellikle 1930’lardan itibaren Sovyet Rusya’nın Türkiye Cumhuriyeti’yle ve Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine paralel olarak bu ülkelere Sovyet karşıtı faaliyetlerin kısıtlanması yönünde baskı yapmasıdır. Bundan dolayı da burada yer verdiğim detayların Prometecilikle ilgili olabileceği sadece tahminden ibarettir ve söz konusu dönemde Varşova ve diğer Promete merkezlerinde aktif olan Türki aydınların; Yaş Türkistan, Emel, Kurtuluş gibi yayın organlarının Polonya hükümetinin desteğini görmüş olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Promete hareketiyle ilgili görünen detaylardan ilki Orkun’un 14 Eylül 1933 tarihli mektubunda ortaya çıkar: “Bu vesile ile Zâtalinizden bir iki soru sormama müsaade buyurmanızı rica ederim. Orada bir Abdullah adlı tanıdığım vardı, sora[= sonra] Ayaz İshaki Bey de o taraflarda zanederim. Adreslerini biliyor iseniz bana göndermek lutfünde bulursanız çok müteşekkirim kalırım.”

Mektupta Abdullah adıyla bahsedilen kişinin Abdullah Zihni Soysal (1907 Kerç-1983 İstanbul) olması pek muhtemeldir. Abdullah Zihni Soysal 1930’lu yıllarda Piłsudski bursuyla Krakov ve Varşova’da bulunmuş,⁵⁰ doktora tezini Tadeusz Kowalski’nin danışmanlığında hazırlamıştır. Tatar milli hareketinin temsilcilerinden olan Ayaz İshaki (1878 Kazan-1954 Ankara) de 1930’lu yıllarda Varşova’da Şarkiyat Enstitüsü’nde görev yapmıştır.⁵¹

Doğrudan Prometecilik’le ilgili olmasa da Orkun’un Sovyet Rusya’ya bakışını göstermesi açısından iki mektupta geçen değinileri de burada anabilirim. Orkun 25 Mayıs 1934’te “Rusyadan buraya ilmi kitap göndermiyorlar. Yalnız propaganda kitapları bol bol geliyor.”; 18 Temmuz 1935’te ise “Acaba bunun Rusyada bir stampajı varmıdır[= var mıdır]? Rusya ile - maatteessüf- dost olduğumuz için oradan stampajı getirtmek imkânî vardır.” şeklinde yazmaktadır.” Bu bağlamda, mektupların yazıldığı ve 1931 yılında Yeni Türkistan gibi pek çok derginin yasaklandığı süreçte Türkiye’de Türkistan, Kırım, Azerbaycan ve Kafkas kökenli aydınların faaliyetleri sınırlandırılarak, yayınları “dost hükümetler aleyhinde zararlı” oldukları gerekçesiyle kapatılıyordu.⁵² Mektuplarda geçen bu detaylar, Orkun’un Polonya hükümetinin Türkistanlı aydınlara sağladığı destekle, Türkiye’deki Sovyet dostu uygulamalar arasındaki çarpıcı tezatın farkında olduğunu göstermektedir.

5. Üslup ve İmla Hakkında Birkaç Not

Tadeusz Kowalski Türkçeyi ilk olarak, Şarkiyat eğitimi alırken Arapça ve Farsçanın yanı sıra öğrenmiştir. Kendisinin Türkçeye hâkimiyeti ve ağız araştırmaları için yaptığı saha çalışmalarında yerel halkla nasıl anlaşabildiği konusunda elimizdeki mektup müsveddeleri bir fikir vermektedir: Türkçesi kusursuz denebilecek seviyededir. Kimsenin kontrolünden geçmemiş, düzeltilmemiş mektup taslakları Kowalski’nin Türkçe bilgisini en saf hâliyle yansıtmaktadır. 5 Kasım 1933 tarihli mektubundaki “Manevî İlimler mecmuası için yazdığım makaleyi işbu mektubumla birlikte gönderiyorum. Gördüğünüz gibi makale türkçe yazılmıştır, fakat bazı türkçe kelimelerin doğru olup olmadığından büsbütün emin

⁵⁰Kamelya Tekne, “Dr. Abdullah Zihni Soysal ve Tarihçi Kimliği Üzerine Notlar”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 9-13.

⁵¹I. Piotr Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926-1939*, Varşova 2007, s. 87.

⁵²Deniz Güner, “Sovyet Hâkimiyeti Altındaki Türk Yurtlarının Bağımsızlık Davasını Aktaran Yayınlar Türkiye’nin Bakışı (1923-1945)”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-GİFDER): Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu Özel Sayısı*, 7, 2019, s. 1469-1470.

olmadığım için, ola bilecek hataları düzeltmenizi Zati alinizden çok rica ederim.” ifadeleri mektup taslaklarını da bir kontrol eden olmadan yazdığını göstermektedir.

Şarkiyat eğitimi aldığı 1910’lu yıllarda akademide Türkçe öğrendikten sonra bildiğimiz kadarıyla Türk halkıyla ilk karşılaşması Krakov hastanelerinde tedavi görmekte olan Türk askerlerle tanışmak suretiyle olmuştur. Daha sonra Anadolu’da, Deliorman’da, Dobruca’da Türklerden ağız malzemesi derlerken yerel halkla da Türkçe iletişim kurduğunu anlıyoruz.

Orkun ve Kowalski’nin mektuplarda kullandıkları ifadeler dönemin hitap ve saygı kurallarını yansıtmaktadır. Birbirlerine “Pek muhterem Beyim/Efendim/Profesör” gibi ifadelerle hitap etmekte ve mektuplarını “hörmet/hürmet” ve “saygılar” sunarak kapatmaktadırlar. İki bilim adamı da Türkçeyi dönemin canlı kelime varlığından istifade ile, Arapça, Farsça alıntılarda kısıtlamaya gitmeden kullanmaktadırlar.

1933-1939 yılları arasında yazılmış olan mektuplardan Türkçenin Latin alfabesiyle yazımının standartlaşmadığı görülmektedir. Hüseyin Namık Orkun’un mektuplarında eklerin, edatların ve kelimelerin ayrı ve bitişik yazımında, özel isimlerde büyük harf ve kesme işareti kullanımındaki tutarsızlıkların yanı sıra “takdim/taktim”, “rica/reca” “zatali/zâtali/zatîli” gibi aynı kelimenin farklı yazımları gibi düzensizlikler bulunur. Sedasız ünsüzlerden sonra -d ile başlayan eklerin sedasız versiyonları kalıplaşmamıştır. Bu durumun mektuplarda *geçdi*, *basdırmak*, *hususda*, *araştırma* gibi pek çok örneği vardır. Ayrıca küçük “i” harfinin yazımı da kuralsızdır. Kowalski ilk iki müsveddesinde düzenli olarak “i” karakterini kullanmış, sonuncusunda ise “ı” harfinde karar kılmıştır. Orkun da daktilo ile yazarken “i”; el yazısıyla yazarken ise bazen “i” bazen “ı” karakterini kullanmaktadır. Mektuplarda genellikle büyük “İ” yerine “I” tercih edilmiştir.

Sonuç

İki bilim adamının yazışmaları 1939 yılında kesilmiş; Tadeusz Kowalski 5 Mayıs 1948’de Krakov’da, Hüseyin Namık Orkun 23 Mart 1956’da Ankara’da hayata veda etmiştir. 1933-1939 yılları arasında düzenli denebilecek bir sıklıkta mektuplaşıyor, birbirlerine çalışmalarını hakkında bilgi veriyor ve mektupların yanı sıra yayınlarını da gönderiyorlardı ancak yüz yüze görüştüklerine dair bilgi bulamadım. Tadeusz Kowalski 1947 yılı Eylül-Ekim aylarında Türkiye’ye gelmiş ve zamanının bir kısmını da Ankara’da geçirmiştir,⁵³ bu gezi esnasında Orkun’la da görüşmüş olabilirler.

Eski Türk Yazıtları’nın bilimsel neşri Hüseyin Namık Orkun’a tevdi edilmiş, kendisi de görevini dönemin şartları izin verdiğince mükemmelen yerine getirmiş olmasına rağmen hiçbir zaman akademide bir kadroya atanmamıştır. Osman Fikri Sertkaya, 2022 yılında düzenlenen çevrimiçi “Hüseyin Namık Orkun’u Anma Toplantısı”nda bu konuya değinerek: “1925 yılında doktora yapmak için Macaristan’a gitti, doktorasını verip ülkesine döndüğünde Gazi Eğitim Enstitüsü’ne hoca olarak atandı. Üç yıl sonra 1935’de açılan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’ne hoca olarak niçin alınmadığını hep merak etmişimdir.” demektedir.⁵⁴ Mektuplarda bunun nedenine dair bir ipucu olabilecek detaylardan biri, kendisinin “Güneş Dil teorisi gibi bir şeyi kavrayamadığı ve kavrayamayacağı” yönündeki ifadesidir. Türkiye’nin Sovyet Rusya ile dostluğu da Hüseyin Namık Orkun’un mektuplarında hoşnutsuzlukla değindiği konulardan biridir. Türkiye hükümetince

⁵³Edward Tryjarski, “Restoration of Oriental Studies in Poland after the World War II as Reflected in Five Letters by Tadeusz Kowalski”, *Languages and culture of Turkic peoples*, “*Studia Turcologica Cracoviensia*” 5 (*księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego*), (ed. M. Stachowski), Krakov 1998, s. 275-276.

⁵⁴ Konuşmanın ilgili bölümü, videonun 54. dakikasından itibaren dinlenebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=pob60FeiMCs> Sunumun gözden geçirilmiş basımı için bk. O. Fikri Sertkaya, “Hüseyin Namık Orkun ve Yayımladığı Yenisey Yazıtları Metinleri Üzerine”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 14-17.

desteklenmeyen Promete hareketiyle bağlantılı şahısların adını anmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, kendisinin o dönemdeki hâkim siyasetle uyum içinde olmayabileceği anlaşılmaktadır. Kafkasya ve Türkistan coğrafyasındaki halkların kaderlerini gözeten milliyetçilik anlayışı Türkiye Cumhuriyeti kurulurken resmî ideolojiden dışlanmıştır; Orkun’un durduğu nokta, Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler kurma çabasındaki hükümetin nezdinde makbul bir yer değildir.

Bu yazıda incelediğimiz mektupların metinleri aşağıda verilmektedir. Mektuplarda metnin anlaşılmasına engel olmayacak yazım şekillerine dokunulmamış; yazım hatası bulunan yerler, ayrı veya bitişik yazımlarla, özel kişi adlarında anlaşılması güç olabilecek bazı yazımlar köşeli parantez içinde düzeltilmiştir. Bir tek yerde orijinal metin içinde yer alan köşeli parantez ise editörünkilerden ayırmak için dipnotla belirtilmiştir.

Mektupların asılları Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności K III – 4 numaralı Kowalski koleksiyonunda saklanmaktadır. Hüseyin Namık Orkun tarafından Tadeusz Kowalski’ye gönderilmiş mektuplar “K III – 4, 171”; Kowalski’nin cevabi mektup taslakları “K III – 4, 179” referans numaralı klasörlerde bulunmaktadır. Ayrıca yazının sonundaki EK kısmında Orkun’a ait dört adet mektupla Kowalski’nin müsveddelerinin görselleri yer almaktadır.

**Hüseyin Namık Orkun’un Tadeusz Kowalski’ye yazdığı mektuplar
(Archiwum Nauki PAN I PAU, sygn. K III-4, 171)**

(1)

[Matbu] Ankara Halkevi Reisliği

No.

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp.⁵⁵ 6/10 1933

[Daktilo ile] 21 Eylül, 1933

Prof. Kowalski,

Karakov. [!= Krakov]

Pek muhterem efendim,

Türkiye Cumhuriyeti Halkevinin Ankara şubesi 1934 yılı ikincikânun ayında “Manevî İlimler Mecmuası” adı ile ilmî bir mecmua çıkarmağa karar vermiştir. Bu mecmuada Avrupa ve Amerikanın da tanınmış büyük âlimlerine muracaat ederek onların da iştiraklerini rica etmekteyiz. Bu arada pek tabîî olarak zatîâlinizi unutamazdık.

Mecmua üç ayda bir çıkacak ve bilhassa “Turkologie”ye ehemmiyet verilecektir. Makaleler istenilen dilde yazılabilir.

Bu samimi teklifimizi kabul buyurmanızı rica ile cevabınızı beklemekteyiz, efendim.

Ankara Halkevi Dil, Edebiyat,

Tarih Komitesi Reisi

[İmza] Hüseyin Namık

(2)

[Matbu] Ankara Halkevi

Dil, Tarih, Edebiyat

Komitası

No.

[Orkun’un el yazısıyla] 13.X.1933

Ankara.

Pek muhterem Profesör!

⁵⁵Hüseyin Namık Orkun’un mektuplarının başında yer yer Kowalski tarafından kurşun kalemle alınmış “odp.” notu bulunmaktadır. Bu not Lehçe “Odpowiedziałem” kelimesinin kısaltılmışıdır ve yanındaki tarihle birlikte okuduğumuzda “6.10.1933 tarihinde cevap verdim” anlamına gelir.

Mektubunuzu aldım; son derece memnun olduk. Makalenizi arzu ettiğiniz kadar uzun yazabilirsiniz. İcap eder ise bir tek makale ile de mecmuayı neşredebiliriz. Benim ismimi ihtimal tanırsınız. KCsA⁵⁶ da[= KCsA’da] neşrolan yazılarım vardır. Zâtalinize Peçenekler adlı bir kitabımı gönderiyorum. Hocam Prof. Németh’i tenkit ettim. Bu tenkidimi nasıl buluyorsunuz? Brockelmann eseri pek taktir etti.

Müellife yüz nüsha ayrı tab’dan vereceğiz. Mamafih arzu buyurur iseniz bunu yüz elliye de iblağ edebiliriz. Mecmua İkinci Kânunun birinci günü çıkacaktır; Onun için birinci sayıya yetiştirir iseniz çok müteşekkir oluruz.

En derin hürmetlerimi arz ile cevabınız beklerim efendim.

[İmza] Hüseyin Namık

(3)

[Matbu] Ankara Halkevi

Reisliği

No.

[Orkun’un el yazısıyla] Ankara 14 XI.933

Pek muhterem Profesör,

Göndermek lutfünde bulunduğunuz Bulgaristandaki Türkler ve dilleri hakkındaki kıymetli tetkikinizi ve mecmuamız için lutfen gönderilen pek mühim ve burada alâka uyandıracak olan makalenizi aldım. Her ikisine ayrıca pek çok teşekkür ederim.

Mecmua evvelce de arz ettiğim gibi ikinci Kânunda çıkacaktır. Tabii matbaa tashihlerini Zâtalinize daha evel[= evvel] taktim edeceğim.

Türk dünyası adlı eserim Zâtalinizde yoksa taktim edeyim. Buradada[= Burada da] pek güç bulunuyor, mamafih eser ilmi değildir. Daha fazla siyasi bir maksatla yazılmıştır. Bundan maada bir de Attila ve Oğulları adlı kitabım var. Bu da ilmi olmaktan ziyade talimidir.

Asıl eserimi bir iki sene sora[= sonra] çıkaracağım. Türk efsaneleri adlı olan bu eserde bütün Türklere ait efsaneleri toplayarak tetkik ediyorum. Şimdilik üzerinde çalışmakla meşgulüm. On seneden fazladır’da[= fazladır da] çalışmaktayım.

Bu vesile ile Zâtalinizden bir iki sual sormama müsaade buyurmanızı reca ederim. Orada bir Abdullah adlı tanıdığım vardı, sora[= sonra] Ayaz İshaki Bey de o taraflarda zanederim. Adreslerini biliyor iseniz bana göndermek lutfünde bulunursanız çok müteşekkir kalırım.

Samoyloviç burada iken bana runique harflerle yazılmış bir Türk kitabesi neşrettiğini söylemişti. Bu tetkiki oradaki ilmi mecmualardan birinde çıkmış. Bu tetkik nerede çıkmıştır ve nasıl tedarik edebilirim. Lutfen bu hususda da bendenizi tenvir buyurursanız çok müteşekkir olurum. Uzun yazılarımla kıymetli vaktinizi aldığımdan affınızı reca ile en derin hürmetlerimi tekrarlarım.

[İmza] Hüseyin Namık

(4)

[Matbu] Ankara Halkevi

Dil, Tarih, Edebiyat

Komitası

No.

[Orkun’un el yazısıyla] 25.V.1934

Ankara

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 21/6 34

[Orkun’un el yazısıyla] Pek muhterem Profesör!

Zâtalinize karşı son derece mahcubum. Uzun zamandır hasta olmam bir çok işlerime mani olduğu gibi Manevi İlimler mecmuası adile çıkaracağım mecmuanın neşri de geri kaldı. Çünkü hastalığım sırasında Halk Fırkası heyetinde müzakerelerde bulunamadım; müdafaa edilemediği için kabul olunamadı. Mamafih kıymetli makalenizi Halkevlerinin resmi mecmuası olan Ülkü’de neşretmek arzusundayız. Muvafakat eder iseniz makalenizi derhal matbaaya verir ve tashihleri de gönderirim. Makalenizden 150 dane ayrı basım’da[= basım da] yapılacaktır.

⁵⁶“Körösi Csoma-archivum”.

Maatteessüf burada çok müşkülâtlâ çalışabilmekteyim. Tedariki lazîm gelen bir çok kitaplarî bulamıyorum. Sora[= sonra] o kadar gayrî ilmi hareketler oluyor ki[= oluyor ki] bunlarî bazen de önüne geçememekteyim. Buna güzel bir misal olmak üzere bugünkü Arapça ile bugünkü türkçeyi mukayese eden bir broşür taktim ediyorum.

Bu mektubumla beraber bir eserimi de gönderiyorum. Kitabîm hiç ilmi değildir. Bir ders notu mahiyetindedir. Türk dünyası adlı eserimi de ariyorum. Bende mevcudu kalmadığı gibi her [2. sayfa] II

kitapcıda da bulunmıyor.

Prof. Kotwits’in[= Kotwicz’in] yazdığı çok kıymetli yazıları aldım. Çok teşekkürler ederim. Buradan ne gibi kitaplar arzu buyurur iseniz hemen taktim edebilirim. Ben de oradaki ilim âleminin cereyanlarını takip etmek arzusundayım. RO’yî⁵⁷ hiç takip edememekteyim. Maatteessüf rusça bilmiyorum. Bu çok büyük bir noksan olduğundan mütemadiyen çalışıyorum. Zannederim bir sene sora[= sonra] okuduğumu anlayacak dereceye geleceğim. Rusyadan buraya ilmi kitap göndermiyorlar. Yalnız propaganda kitapları bol bol geliyor. Acaba ora vasıtasile kitap getirtmek olur mu[= olur mu]? Bu mümkün ise Zâtalinizden bir kitaphane adresi reca edeceğim.

En derin hörmetlerimi tekrarlıyarak cevabınıza intizardayım efendim.

[İmza] Hüseyin Namık

Wörterbuch der Karaimischen Sprache adlı bir eser çıkacaktı; çıktı ise bana lutfen yazmanızı reca ederim.

A. Mardkowicz’in yeni çıkmış eseri varmı[= var mı]? Pologna Karayim’leri hakkında - fransızca veya almanca – toplu bir eser bulabilirmiyim[bulabilir miyim]?

(5)

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 30/8

[Tarihsiz.]

[Orkun’un el yazısıyla] Pek muhterem Profesör!

Tarafımdan da bir tashih yapıldığı için bir az zaman geçti. Zataliniz bir iki gün sora[= sonra] gönderir iseniz bu ayın nehayetinde çıkabilir. Bendeniz Dil kongresine gidiyorum. Binaenaleyh tashihleri lutfen şu adrese gönderiniz:

Nafi Atuf Beyef.

Erzurum mebusu

Ankara

Halkevi

Hörmetlerimi tekrarlarım efendim.

[İmza] Hüseyin Namık

(6)

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 19/12

[Orkun’un el yazısıyla] 18.VII.935

Ankara

Çok değerli Profesör!

Mektubunuza derhal cevap veremediğim için affınızı reca ederim. Bana takdim lutfünde bulunacağınız eserinizi dört gözle bekliyorum. Ben de yakında Oğuzlar hakkında bir eserimi takdim edeceğim. Diyebilirim ki[= Diyebilirim ki] bu eser benim ilk eserimdir. Türk hukuk tarihine aid metinler de devam etmektedir. Koçi Beyin[= Bey’in] risalesi ile Asafnameyi[= Asafname’yi] basdırdım. Onları da takdim ederim.

Ben sekiz on senedir Türk kitabelerile uğraşmakta idim. Nihayet bir kısmını bitirebildim. Ve gerek Thomsen’in ve gerek Radloff’un istifade edemediği Kâş-gari gibi yardımcı bir eserde[= esere de] baş vurduğum için şimdiye kadar halolunamayan[= hallolunamayan] bir takım yerleri de hallettim sanıyorum. Thomsenin[= Thomsen’in] ^aj’lma’sında diye okuduğu ve Barthold’un haklı olarak itiraz ettiği yeri, Thomsenin[= Thomsen’in] toñtamış [İIE 2]⁵⁸ sözünü ve daha diger yerleri çok açık olarak

⁵⁷“Rocznik Orientalistyczny”.

⁵⁸Köşeli parantez mektubun orijinal metnine aittir.

hallettiğimi zan ediyorum[= zannediyorum]. Fakat bunların ilmî bir şekilde basdırılması çok güç.. Şimdilik bunlarla uğraşmaktayım.

Ongin kitabesinin tercümesini de bitirdim. Fakat elimde yalnız Radloff’un kopyası olduğu için bu kopyaya pek itimat edememekteyim. Acaba bunun Rusyada bir stampajı varmıdır[= var mıdır]? Rusya ile - maatteessüf- dost olduğumuz için oradan stampajı getirtmek imkânı vardır.

Her ne ise uzun yazılarımınla daha fazla vaktinizi almayarak sözümü geser saygılarımı sunarım.

[İmza] Hüseyin Namık Orkun

(7)

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 19/2

[Orkun’un el yazısıyla] 8-I-936

Ankara

Pek değerli Profesör!

Kartınızı aldım. Bu yakında iki kitabımın matbaa tashihleri ile pek meşgul olduğumdan ben de yazamamıştım. Çıkan bir kitabımı takdim ettim. Zâtalinizin de kitabınızı aldım. Ancak sondaki pek kısa olan fransızca hülasayı okuyabildiğim için mütesir oldum.

Buradaki ilim hareketi şimdi Güneş-dil teorisi etrafındadır. Her halde bu hususta malumatdarsınız zan ederim[= zannederim]. Ben başka bir ekolden yetiştiğim için bu yeni teoriyi kavriyamadığım gibi kavriyamıyacağımı da sanıyorum.

Türk kitabeleri adlı kitabım basılıyor. Üç dört aya kadar hazır olur zan ederim[= zannederim].

Zatalinizden bir ricada bulunacağım: Houtsmanın[Houtsma’nın]⁵⁹ adresini ben kaybetmişim. Halbuki Oğuzlara dair kitabımdan kendisi bir kaç nüsha istiyordu. Eğer Zataliniz biliyor iseniz bana yazmanız bilhassa rica ederim.

Daimî hörmetlerimi takdim ile cevabınızı beklerim muhterem Profesör.

[İmza] Namık Orkun

(8)

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 19/2

[Orkun’un el yazısıyla] 11-II-936

İstanbul

Pek muhterem Profesör

Zâtalinize bir mektub ile bir de Oğuzlara dair yazdığım küçük bir kitabımı göndermişdim. Henüz hiç bir haber alamadım. Mafih ben bir kaç haftadır İstanbulda olduğumdan belki Ankara adresime cevap luftetmişsinizdir. Burada T.D.T.C.⁶⁰ namına Devlet Matbaasında basılmakta olan Türk kitabeleri adlı eserim için sömestr tatilinden de istifade ederek bulunmakdayım.

Buradan arzu ve emrettiğiniz kitablara olursa bana bildirir ise nız[= iseniz] derhal takdim ederim.

Bir kaç güne kadar Ankaraya döneceğim. Ankara adresime değerli cevabınızı bekler en derin saygılarımı tekrarlarım.

[İmza] Namık Orkun

(9)

[Matbu] TÜRK DİL KURUMU

Ankara [Daktilo ile] 12-IV-937

[Matbu] Tel: 1975

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 30/6 37

[Daktilo ile] Pek muhterem Profesör

Zatalinizden uzun zamandır hiç bir haber alamadım. Türkiyeden rahatsız olarak ayrıldınız. Her halde artık rahatsızlığınız temamilen ifakat bulmuştur.

Türkçede cemi eki olan lar ve ler hakkındaki eserinizden dolayı çok müteşekkirim. Eserden çok istifade ettim. Hatta dilimize tercüme ile neşretmek istiyorum.

Benim Türk dünyasının daha çok mufassal ve her Türk camiası için ayrı haritalı[!= haritalı] büyük bir eser olarak ikinci tabını hazırlıyorum. Tabii Zatalinize takdim edeceğim.

⁵⁹Martijn Theodoor Houtsma (1851-1943).

⁶⁰Türk Dili Tetkik Cemiyeti.

Eski Türk yazıtları kitabımın ikinci cildini de yakında matbaaya vereceğim. Stein’in bulduğu ve Thomsenin[=Thomsen’in] neşrettiği Irk bitig ve diğer yazmaları da bu esere koyuyorum. Burada Thomsene[=Thomsen’e] mechl kalmış olan bir kaç kelimeyi de Kâşgarinin[= Kâşgari’nin] yardımile hallettim. Bu ikinci ciltte Yenisei kitabelerinden mada[= maada] diğer rünik yazılı eserleri neşrediyorum. Yenisei kitabeleri Thomsen tarafından hazırlanıp talebesi Wulf tarafından SFOu.⁶¹ de[= SFOu.’da] neşrolunacaktır.

Şimdi Donner’in Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de l’Iénissei’de çıkardığı Kemçik kitabesi üzerinde çalışıyorum. Daha halledemediğim bir çok yer var. Şimdiye kadar kimsenin bu kitabe üzerinde çalışmamış olmasının sebebini anlıyorum.

Bana Polonyadaki Türkler hakkında fransızca yazılmış bir eser tavsiye etmenizi rica ederim.

Her zamanki saygılarımı tekrarlıyarak cevabınızı beklerim çok muhterem Profesör.

Hörmetkârınız:

[İmza] Hüseyin Namık Orkun

(10)

[Matbu] TÜRK DİL KURUMU

Ankara [Daktilo ile] 16-IV-937

[Matbu] Tel: 1975

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 30/6 37

[Daktilo ile] Pek muhterem Profesör

Zatalinize bundan bir kaç gün evvel bir mektub göndermiştim. Bugün de Zatalinizden Türkiye’de yaptığınız ilmi seyahat hakkındaki güzel bir makalenizi aldım. Bilhassa teşekkürlerimi sunarım.

Ben bütün dünya türkoloji hareketlerini takip edebilmekte isemde[=isem de] orada çıkan Rocznik Orientalistyczny’yi takip edemiyorum. Halbuki bu mecmuada beni alakadar eden mühim makaleler çıkıyor. Mesela Zatalinizin 1929 da[= 1929’da] sayı VI s. 210-215 de[=215’te] Osttürk[ische].Dialektstudien’de Bang tarafından neşrolunan Maria himnusunun bir yerini düzelten “A propos du CC.fol. 69^R, 9-10” başlıklı bir yazınız varki[= var ki] beni alakadar etmesine rağmen bulamadım. Bu mecmuaya abone olmak istiyorum. Bana lütfen bir adres verirsiniz çok müteşekkîr kalacağım. Bu mecmuaya ben de yazı göndermek istiyorum. Benim Oğuzlara dair adlı eserimde neşrettiğim manzum Oğuz destanını buradaki matbaaların kifayetsizliği dolayısıyla Avrupada asıl metni, transkripsiyonu ve tercümesile neşretmek istiyorum. Fransızca yahut Almanca yazabilirim. Fakat Fransızca yazabilmek bence daha kolay olacaktır. KCsA için Gülbaba hakkında bir yazı hazırlamaktayım. Zaten bu mecmua yakından bildiğim için söylüyorum pek güç ve geç çıkmaktadır. Binaenaleyh bu mecmuada zikrettiğim makaleyi yazabilirmiyim[= yazabilir miyim]?

Geçen sene tatilden evvel Halk Fırkası tarafından bir heyet halinde Ankara civarında Kutlu düğün adlı bir köye giderek orada tetkikatta bulunduk. Benim riyasetimde bulunan heyet daha fazla filolojik ve etnografik bir araştırmaya yaptı. Bu araştırmayı da neşretmek istiyorum. Zatalinize açıkça yazayım: Burada topladığımız materyali tam dialektik telaffuz ile neşretmeğe imkân yoktur. Biz latin harflerini daha yeni kabul ettiğimiz için büyüklerimiz bu alfabeden başka türlü harfler kullanmamıza sureti katıyede müsaade etmiyorlar. Bunun için ben de yazılarımı başka memleketlerde çıkarmak istiyorum. Eğer orada neşretmek mümkün ise topladığım metinlerden ve etnografik araştırmalarımın bahis bir yazı gönderebilirim. Her ne ise uzun bir mektupla vaktinizi aldığımın dolayısı affınızı rica eder saygılarımı sunarım.

[İmza] Namık Orkun

(11)

[Kurşun kalem ve bilinmeyen bir el yazısıyla] Namyk Orkun

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 9/4 38

[Daktilo ile] 5-I-938

Çok değerli Profesör

Bana göndermek lütfünde bulunduğunuz kitabı aldım. Bu Türk lehcesi hakkında hiç bir fikrim yoktu. Çok istifade ettim.

⁶¹“Société Finno-Ougrienne” (Helsinki).

Ben zatalinize daha evvel mektub gönderdiğimi zannediyor ve cevap alamadığımı düşünüyordum. Halbuki muhabereye dair kâğıtlarımı karıştırdırken zatalinize evvelce yazdığım ve bir zehab eseri olarak gönderemediğim mektubumu buldum. Affınızı rica eder ve bu mektubumu da bununla beraber beraber takdim ederim.

Ben Eski Türk yazıtlarının ikinci cildini basdırıyorum. Bu eserimde bizim bilgi âlemimizde hiç tanınmıyan eserler olduğu gibi şimdiye kadar Avrupalı âlimlerin de yanlış veya noksan okudukları malumatı da düzelttim zannındayım. Hele Malovun[= Malov’un] tetkikleri bence son derece hatalıdır. Ben onun okuduğu bir çok noktalara itiraz etmekteyim.

Yakında Türk tarihinin Bizans kaynakları aldı küçük bir eserimi de takdim edeceğim.

Her zamanki hörmetlerimi tekrarlarım çok değerli Profesör.

Hörmetkârınız:

[İmza] Namık Orkun

(12)

[Matbu] NAMIK ORKUN

[Kowalski’nin el yazısıyla] odp. 21/8 39

[Daktilo ile] 6-II-1939

Ankara

Çok muhterem Profesör

Zatalinize uzun zamandır mektub yazmak istiyordum. Geçen gün bir arkadaşdan mesainiz hakkında sevinçli haberler aldım. İslam Ansiklopedisindeki yazınızı tevsi ederek Anadolu lehceleri hakkında bir tetkik hazırlamakta olduğunuza çok sevindim.

Ben Eski Türk yazıtlarının ikinci cildini basdırıyorum. Eser bir taraftan basılırken diğer taraftan da benim eskiden yazmış olduğum Türk dünyasını tevsi etmeğe çalışmaktayım. Bu mevzuu yeniden işleyerek çok mufassal bir surette tekrar neşredeceğim. Bunun için Zatalinizden de bazı ricalarda bulunmak istiyorum.

Karayım Türkleri hakkında bana toplu bir surette hangi eseri tavsiye edersiniz? Polonyadaki Türkler hakkında ne gibi bir eser vardır? Ve bu eserleri nereden tedarik edebilirim.

RO çıkıyormu? Ben de bu tatilde Barak kabilesi arasına folklor tetkiki için seyahat yapmak istiyorum. Mektubunuzu bekler ve en derin saygılarımı sunarım çok muhterem Profesör.

[İmza] Namık Orkun

[Orkun’un el yazısıyla]

İlâve:

1. Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-est adlı eserinizden çok istifade ettim. Eserimde bunu göstermekteyim.

2. Benim Oğuzlara dair adlı eserim Zâtâlinizde varmı[=var mı]? Bu eseri Fransızcaya tercüme ettim. Orada basdırmak mümkünmüdür[= mümkün müdür]? Dört forma kadar tutar. Parasını buradan gönderebilirim. Bura matbaalarında fonetik harfler olmadığından basdırmak mümkün değil. Bana bu hususda delalet etmenizi bilhassa rica ederim. Derin saygılarımı tekrarlarım.

[Paraf] N. O.

**Tadeusz Kowalski’nin mektup müsveddeleri
(Archiwum Nauki PAN I PAU, sygn. KIII-4, 179)**

(1)

[Kowalski’nin el yazısıyla] 2 teşrinisani, 1933.

Pek muhterem Beyim,

13.X tarihli mektubunuzu ve Peçenekler hakkındaki güzel eserinizi aldım. İkisi için de çok teşekkür ederim. Eski Türk Kavimlerine ait malûmatı toplayarak, bunları monografya şeklinde neşretmek niyetiniz şayanı takdirdir.

Prof. Németh’in Nagy Szent Miklos definesi üzerindeki kitabelerin okuyuşu alelumum doğru isede[=ise de], yine çok mes’elelerde biraz şüpheli görünüyor. Onun içindir ki okuyuşuna karşı ifade ettiğiniz ihtiyatı pek doğru buluyorum.

Yazdığınız gibi, ismi şerifinizi Körösi Csoma mecmuasından iyi tanırım. Prof. Németh[= Németh’ten] de çok işitmişim. Türk dünyası adlı eserinizi dahi görmüş isemde[= isem de] şimdiye kadar mütaleaya muvaffak olamadım.

bilhassa Dede Korkuda[= Korkud’a] ait makalenizi pek takdir ederim.

Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesirine dair makalemi yakında, olabilir ki gelecek haftada göndereceğim.

Bundan iki hafta evvel gönderdiğim ve şimali Bulgaristanda yaşayan Türkler hakkındaki makalemi kabul ettiğinizi ümid ederim.

Bilvesile en derin hörmetlerimin[= hörmetlerimi] kabul etmenizi rica ederim beyim.

[İmzasız.]

(2)

[Kowalski’nin el yazısıyla] 5/XI 1933

Pek muhterem Efendim,

Manevî İlimler mecmuası için yazdığım makaleyi işbu mektubumla birlikte gönderiyorum. Gördüğünüz gibi makale türkçe yazılmıştır, fakat bazı türkçe kelimelerin doğru olup olmadığından büsbütün emin olmadığım için, ola bilecek hataları düzeltmenizi Zati alinizden çok rica ederim. Makalemin tertibinden sonra tecrübe şeklinde basılmış bir nüshasını dahi tarafıma göndermenizi çok rica ederim, ki alır almaz derhal tashih edip iade edeceğim. Bilhassa ecnebî eserlerin adları hatasız basılması benim için çok ehemmiyeti haiz bir şeydir. Sahifelerin altında konulacak notlar yazmamın sonunda 20 ve 21 sahifelerde toplanmıştır. Ayrı tab’lara gelince Zati alilerinizin evvelcede[= evvelce de] yazdığı gibi müelliflere verilecek yüz nüsha ihtiyacım için kâfidir.

En derin hörmetlerimin[= hörmetlerimi] kabul etmenizi rica ederim.

[İmzasız.]

(3)

[Tarihsiz.]

[Kowalski’nin el yazısıyla] Pek muhterem Beyim,

25 V tarihli mektubunuzu bugün aldım. Sizden bir kaç ay zarfında hiç bir haber almadığım sebepten son derece müteessir oldum. Uzun sükûtunuzun gerçek sebebini mektubunuzdan anladım. Hastalığınızın büsbütün geçmiş olduğunu ümid ederim.

Makaleme gelince, Ülkü mecmuasında neşr ederseniz memnun olurum, yalnız evvelce[= evvelce] rica ettiğime göre hem tashihlerin[= tashihlerini] yazmam ile beraber göndermenizi hem de 150 dane ayrı basımını istirham ederim.

Attila ve oğulları isimli kıymetli eseriniz için çok teşekkür ederim. Beraber gönderdiğiniz Arap Dilinde Türkçe broşürünü evvelce tanıdım. Zannımca lisanîyat noktai nazarından hiç kıymeti yoktur. Rusya’da neşr olunan ilmî eserler tedarik için en iyi kitapaneler atidir:

Simmel&Co, Buchhandlung u. Antiquariat

Leipzig C 1, Ross-strasse 5/7

Voss’ Sortiment, Leipzig C1, Roßstr. 5

[2. sayfa]

Международная книга, Москва.

Maatteessüf rusca kitaplar çok pahalıdır.

Mordkowic’in[= Mardkowicz’in] Westkaraimische Sprache, karaimisch-polnisch-deutsches Wörterbuch’un yalnız birinci defteri çıkmıştır. Bundan maada Karay avazı nam mecmuanın yedi nüshası neşr olunmuş.

Aceba tarafımdan neşr edilmiş Karay metinleri görmemiş misiniz?

Tatile gitmeden evvel daha çok vazifem var. bunun için bu defa yalnız kısa bir mektup ile iktifa ederim.

En samîmi hörmetlerimin kabulunu rica ederim Beyim.

1-VII den – 20. VIII e kadar adresim böyledir

Koscielisko près de Zakopane

Sobiczkowa polana

[İmzasız.]

Kaynakça

- ALONSO DE LA FUENTE, J. Andrés, “Tungusic historical linguistics and the Buyla (a.k.a. Nagyszentmiklós) Inscription”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 20, 2015, s. 17–46.
- BANG, Willy, MARQUART, Josef, *Osttürkische Dialektstudien*, Berlin-Dublin-Zürich 1914.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “Tadeusz Kowalski”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 3-4, 1949, s. 245-255.
- ÇİMEN, Sabriye, *Hüseyin Namık Orkun'un Hayatı ve Eserleri*, Ankara 2011.
- DİLMAÇ, Elif, “Einige Briefe Rahmeti Arats an Tadeusz Kowalski”, *Languages and culture of Turkic peoples, “Studia Turcologica Cracoviensia” 5 (księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego)*, (ed. M. Stachowski), Kraków 1998, s. 91–110.
- DOBOSZ, Krzysztof, “Początki i pierwszy tom Rocznika Orientalistycznego. Przyczynek do dziejów czasopisma”, *LingVaria*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, s. 177-193.
- DONNER, Otto, *Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de l'Ienissee: Nach den im Jahre 1889 von der finnischen Expedition an den oberen Jenissei genommenen neuen Abklatschen und photographischen Aufnahmen zusammengestellt*, Helsingfors 1892.
- DZIEKAN, M. Marek, “Rocznik Orientalistyczny (Yearbook of Oriental Studies) 1914-2014: A short outline”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: LXVII, Sayı: 2, 2014, s. 5-16.
- DZIURZYŃSKA, Ewa, “Podróże naukowe Tadeusza Kowalskiego w świetle materiałów archiwalnych”, *Tadeusz Kowalski 1889–1984. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.*, ed. R. Majkowska, Kraków 1999, s. 29–53.
- DZIURZYŃSKA, Ewa, ĐURČANSKÝ, Marek, KODERA, Pavel, *Korespondencja Tadeusza Kowalskiego z Janem Rypką i Bedřichem Hroznym*, Kraków 2007.
- ERCİLASUN, A. Bican, “Hüseyin Namık ve Eski Türk Yazıtları”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 0-13.
- ERDAL, Marcel, “The Runic Graffiti at Yar Khoto”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3, 1993, s. 87-108.
- FILIPOWSKA, Sylwia, “Radiowy reportaż z podróży profesora Tadeusza Kowalskiego do Turcji w 1927 roku”, *Perspektywy kultury*, 35, 2021, s. 153–166.
- GÜNER, Deniz, “Sovyet Hâkimiyeti Altındaki Türk Yurtlarının Bağımsızlık Davasını Aktaran Yayınlar Türkiye'nin Bakışı (1923-1945)”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-GİFDER): Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu Özel Sayısı*, 7, 2019, s. 1465-1475.
- HELIMSKI, Eugene, “On probable Tungus-Manchurian origin of the Buyla Inscription from Nagyszentmiklós (Preliminary Communication)”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 5, 2000, s. 43-56.
- KAHRAMAN, Yakup, “Kâmuran Birand'ın Hermenötik Anlayışı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, s. 485-502.
- KILIÇ, Recep, “Ahmet Naîm'in Ahlâk Anlayışı”, *Son Dönem Osmanlı Mütefekkirleri ve Ahlâk Anlayışları*, (ed. M. F. Bayraktar), Ankara 2017, s. 119-135.
- KIZILOV, Mikhail, “The press and the ethnic identity: Turkicisation of Karaite printing in interwar Poland and Lithuania”, *Acta Orientalia*, Cilt: 60, Sayı: 4, 2007, s. 399-425.
- KOŃCZAK, Izabela, “Letters of Alexander Samoylovich to Tadeusz Kowalski as a source of information on research activities of the Soviet Turkologist in the mid-1920s”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: LXXV, Sayı: 1, 2022, s. 20–30.
- KOWALSKI, Tadeusz, “Podróż naukowa polska do Azji Mniejszej”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: V(1927), 1929, s. 240–245.
- KOWALSKI, Tadeusz, “A propos du Codex Comanicus fol. 69R, 9-10”, *Rocznik Orientalistyczny*, Cilt: VI, (1928), 1929, s. 218-223.
- KOWALSKI, Tadeusz, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki: eingeleitet, erläutert und mit einem karaimisch-polnisch-deutschen Glossar versehen*, Kraków 1929.
- KOWALSKI, Tadeusz, “Osmanisch-türkische Dialekte”, *Enzyklopädie des Islam: geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker*, Cilt 4, (ed. M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, R. Basset ve R. Hartmann), Leiden 1931, s. 991-1011.
- KOWALSKI, Tadeusz, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est*, Kraków 1933.
- KOWALSKI, Tadeusz, “Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri”, *Ülkü Halkodaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 20, s. 98-106.
- KOWALSKI, Tadeusz, *Zur semantischen Funktion des Pluralsuffixes -lar, lâr- in den Turksprachen*. Kraków 1936.
- KOWALSKI, Tadeusz, “Kuzey - Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili”, (çev. Ö.F. Akün), *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2-3, 1949, s. 477- 500.
- MAJ, I. Piotr, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926-1939*, Varşova 2007.
- MAJDA, Tadeusz, *Urzeczeni Orientem: listy profesora Ananiasza Zajączkowskiego do profesora Tadeusza Kowalskiego 1925–1948*, Varşova 2013.

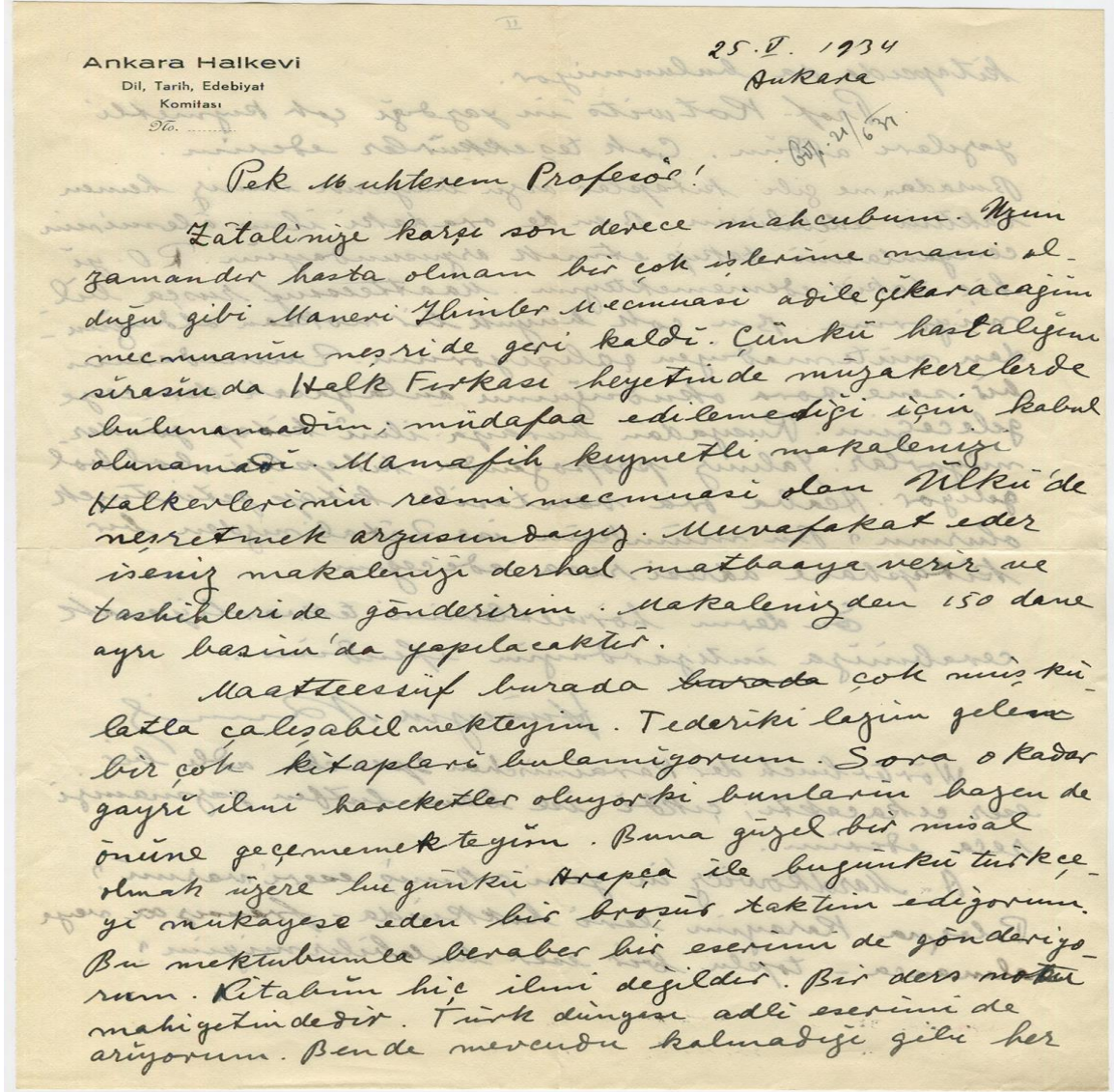
- MARDKOWICZ, Aleksander, *Ślownictwo karaimskie: karaimsko-polsko-niemiecki słownik*, Łuck 1933.
- MERGEN TÜRK, N. Esim, “Büyükbabam Hüseyin Namık Orkun: Hayatı ve Eserleri”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 4-9.
- MORAVCSIK, Gyula, *A magyar történet bizánci forrásai*, Budapeşte 1934.
- NÉMETH, Michał, “Listy Sergiusza Rudkowskiego do Profesora Tadeusza Kowalskiego”, *Almanach Karaimski*, 9, 2020, 59–113.
- NYKIEL, Piotr, “The 15th corps of the imperial Ottoman army on the eastern Galician front (1916-1917)”, *Belleten*, Cilt: LXXIX, Sayı: 289, 2015, s. 335-350.
- ONAT, N.H. (1933). *Arap Dilinde Türkçe*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- [ORKUN], H. Namık, *Türk Dünyası*, İstanbul 1932.
- [ORKUN], H. Namık, *Peçenekler*, İstanbul 1933.
- [ORKUN], H. Namık, *Attila ve Oğulları*, İstanbul 1933.
- ORKUN, H. Namık, *Oğuzlara Dair*, Ankara 1935.
- ORKUN, H. Namık, *Türk Hukuku Tarihi. Birinci Kısım, Araştırmalar ve Düşünceler*, Ankara 1935.
- ORKUN, H. Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt I. İstanbul 1936.
- ORKUN, H. Namık, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları (Moravcsik Gyula’nın Eserinden İktibas Tercüme)*, Ankara 1938.
- ORKUN, H. Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: II, İstanbul 1938.
- ORKUN, H. Namık, “Kemçik-Cirgak Yazıtı”, *Türklük. Milliyetçi Kültür Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 1939, s. 29-33.
- ORKUN, H. Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Cilt: III, Ankara 1940.
- ORKUN, H. Namık, *Türk Efsaneleri*, İstanbul 1943.
- ORKUN, H. Namık, “Ispartada Türk boyları”, *Ün: Isparta Halkevi Mecmuası*, Cilt: X, Sayı: 112-113, 1943, s. 1543-1544.
- ORKUN, H. Namık, *Yeryüzünde Türkler*, İstanbul 1944.
- ORKUN, H. Namık, “Über das Kitāb-i Dede Qorqud”, *Körösi. Csoma-Archiv*, ed. G. Németh, Cilt: II 1926-1932, Leiden 1967, s. 124-134.
- ORKUN, H. Namık, *Oğuzlara Dair - Osmanlıların Aslına Dair – Peçenekler*, Ankara 2023.
- ÖZCAN, Ömer, “Hüseyin Namık Orkun”, *Türk Yurdu*, Sayı: 281, 2011, s. 137.
- PORADZISZ, Jan, “Materiały Tadeusza Kowalskiego”, *Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, (ed. Z. Kolankowski), Varşova 1973, s. 52–99.
- SANÇAR, Necdet, “Hüseyin Namık Orkun’un Kitapları, Makaleleri ve Hakkında Yazılanlar”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt: 6, Sayı: 1-2, 1957, s. 83-118.
- SERTKAYA, O. Fikri, “Hüseyin Namık Orkun’un Reşid Rahmeti Arat’a Yazdığı Üç Mektup”, *Türk Dili*, Cilt: 70, Sayı: 835, 2021, s. 30-39.
- SERTKAYA, O. Fikri, “Hüseyin Namık Orkun ve Yayımladığı Yenisey Yazıtları Metinleri Üzerine”, *Türk Dili*, Cilt: 71, Sayı: 843, 2022, s. 14-17.
- SIEMIENIEC-GOŁAŚ, Ewa, “Tadeusz Kowalski (1889–1948)”, *Languages and culture of Turkic peoples, “Studia Turcologica Cracoviensia” 5 (księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego)*, (ed. M. Stachowski), Krakov 1998, s. 9–11.
- STACHOWSKI, Kamil, Tadeusza Kowalskiego niepublikowany reportaż z podróży po Deli Orman (1929 r.). *Linguistica Copernicana*, Sayı: 20, 2023, s. 275–323.
- STACHOWSKI, Marek, “Kowalski, Caferoğlu und die Universität Stambul”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Sayı: 8, 1998, s. 211–228.
- STACHOWSKI, Marek, “Tadeusz Kowalski a sprawa jego niedoszedłego wyjazdu na Uniwersytet Stambulski”, *LingVaria*, Yıl: V, Cilt:1, Sayı: 9, 2010, s. 149-168.
- STEIN, M. Ariel, “Explorations in Central Asia, 1906-8”, *The Geographical Journal*, Cilt: 34, Sayı: 1, 1909, s. 5-36.
- TEKNE, Kamelya, “Dr. Abdullah Zihni Soysal ve Tarihçi Kimliği Üzerine Notlar”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2020, s. 1-42.
- THOMSEN, Wilhelm, “Dr. M. A. Stein’s manuscripts in Turkish ‘Runic’ script from Miran and Tun-huang”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Cilt: 44, Sayı: 1, 1912, s. 181–227.
- TRYJARSKI, Edward, “Restoration of Oriental Studies in Poland after the World War II as Reflected in Five Letters by Tadeusz Kowalski”, *Languages and culture of Turkic peoples, “Studia Turcologica Cracoviensia” 5 (księga w 50. rocznicę śmierci T. Kowalskiego)*, ed. M. Stachowski, Krakov 1998, s. 267-285.
- TULISOW, Jerzy, “At the source of Vilnius Altaic studies”, *Acta Orientalia Vilnensia*, Cilt: 10, Sayı: 1-2, (ed. A. Beinorius ve M. Mejor), Vilnius 2009, s. 97–110.
- ÜLKEN, H. Ziya, “Prof. Dr. Kâmrân Birand”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, 1964, s. 139-142.

ZAJĄCZKOWSKA-ŁOPATTO, M. Emilia, “Listy Włodzimierza Zajączkowskiego do Tadeusza Kowalskiego (1936–1944)”, *Almanach Karaimski*, Sayı: 7, 2018, s. 181–211.
ZAJĄCZKOWSKI, Włodzimierz, “Prof. Dr. Tadeusz Kowalski (Öl. 1948) - Ölümünün Otuzuncu Yıldönümü Münâsebetiyle”, çev. A. Güzel, *Türk Kültürü*, Cilt: XVIII, Sayı: 26-34, 1979, s. 205-206.

EK: Mektupların görselleri.

I. Archiwum Nauki PAN I PAU, sygn. KIII-4, 171:

1. Hüseyin Namık Orkun’un 25.05.1934 tarihli mektubu (2 sayfa)

11
kitapçada da bulunmuyor.

Prof. Rotwits'in yazdığı çok kıymetli yazıları aldım. Çok teşekkür ederim.

Buradan ne gibi kitaplar arzu buyurur iseniz hemen taktim edebilirim. Ben de oradaki ilim âleminin cereyanlarını takip etmek arzusunda'yım. RO-yı hiç takip edememekteyim. Naatlesşif rusca bilmiyorum. Bu çok büyük bir noksan olduğundan müteaddilen çalışıyorum. Zannederim bir sene sonra okuduğumu anlayacak dereceye geleceğim. Rusya'dan buraya ilmi kitap göndermiyorlar. Yalnız propoganda kitapları bol bol geliyor. Acaba ora vasıtasile kitap getirtmek olurmu? Bu mümkün ise Zâtâlinizden bir Kitaphane adresi rica edeceğim.

En derin hörmetlerimi tekrarlaştırarak cevabınıza intizarda'yım efendim.

Hüseyin Namık

Wörterbuch der Karaimischen Sprache adlı bir eser çıkacaktı; çıktı ise bana lütfen yazmanızı rica ederim.

A. Markkowitz'in yeni çıkış eserini var mı? Polozna Karayim leri hakkında - fransızca veya almanca - topla bir eser bulabilir miyim?

2. Hüseyin Namık Orkun'un 18.07.1935 tarihli mektubu

19/12
18-VII. 935
Ankara

Çok değerli Profesör!

Mektubunuza derhal cevap vereemediğim için affini-
lı rica ederim. Bana takdim lutfünde bulunacağınız
eserinizi dört gözle bekliyorum. Ben de yakında Öğütler
hakkında bir eserimi takdim edeceğim. Diyebilirimki
bu eser benim ilk eserimdir. Türk hukuk tarihine
aid metinler de devam etmektedir. Hacı Beyin risalesi
ile Asafnameyi basdırdım. Bunları da takdim ederim.

Ben sekiz on senedir Türk kitabelerile uğraşmakta
idim. Nihayet bir kömürü bitirebildim. Ne gerek
Thomsen'in ne gerek Radloff'un istifade edemediği
Kas-gari gibi yardımcı bir eserde bas vurduğum için
şimdiye kadar halotlanmayan bir takım yerleri de
hallettim sanıyorum. Thomsenin ^aj^alm^as^aında
diye okuduğu ve Barthold'un hakli olarak itiraz ettiği
yeri, Thomsenin tomtamış [DE 2] sözünü ve daha diğer
yerleri çok açık olarak hallettiğimi zannediyorum. Fakat
bunların ilmi bir şekilde basdırılması çok güç --
Şimdilik bunlarla uğraşmaktayım.

Anjin kitabesinin tercümesini de bitirdim. Fakat
elimde gelmiş Radloff'un kopyası olduğu için bu
kopyaya pek itimat edememekteyim. Heceba bunun
Rusyada bir stampajı varmıdır? Rusya ile - maatteessüf-
dest olduğumuz ^{ijim} oradan stampajı getirtmek imkânı
vardır.

Her ne ise uzun yazılarınızla daha fazla vaktinizi
almayarak sözümü geçer ve saygılarımı sunarım.

Hüseyin Namık Orkun

3. Hüseyin Namık Orkun’un 8.01.1936 tarihli mektubu

19/2 8-I- 936
Ankara

Pek değerli Profesör!

Kartınızı aldım. Bu yakında iki kitabımın matbaa tashikleri ile pek meşgul olduğumdan ben de yazamamıştım. Çıkan bir kitabımı takdim ettim. Zatalinizin de kitabınızı aldım. Ancak sondeki pek kısa olan fransızca hülaseyi okuyabildiğim için müteessir oldum.

Buradaki ilim hareketi şimdi Güneş-dil teorisi etrafındadır. Her halde bu hususta malumat dersiniz zannederim. Ben başka bir ekolden yetiştiğim için bu yeni teoriji karıyamadığım gibi karıya-mıyacağımı da sanıyorum.

Türk kitabeleri adlı kitabım basılıyor. Ne dört aya kadar hazır olur zannederim.

Zatalinizden bir ricade bulunacağım: Houtmanin adresini ben kaybetmişim. Halbuki Öğüxlara dair kitabımdan kendisi bir kaç nüsha istiyordu. Eğer Zataliniz biliyor iseniz bana yazmanızı bilhasse rica ederim.

Daimi hörmetlerimi takdim ile cenabınızı beklerim muhterem Profesör.

Namık Orkun

4. Hüseyin Namık Orkun’un 16.04.1937 tarihli mektubu

TÜRK DİL KURUMU

Ankara, 16-IV-937

Tel: 1975

Gör 30/6
37.

Pek muhterem Profesör

Zatalinize bundan bir kaç gün evvel bir mektub göndermiştim. Bugün de Zatalinizden Türkiyede yaptığınız ilmi seyahat hakkındaki güzel bir makalenizi aldım. Bilhassa teşekkürlerimi sunarım.

Ben bütün dünya türkoloji hareketlerini takib edebilmekte isemde orada çıkan Rocznik Orjentalistyczny'yi takib edemiyorum. Halbuki bu mecmuada beni alakadar eden mühim makaleler çıkıyor. Mesela Zatalinizin 1929 da sayı VI s.210-215 de Osttürk. Dialektstudien'de Bang tarafından neşrolunan Maria himnusunun bir yerini düzelten " A propos du CC. fol. 69^a, 9-10 " başlıklı bir yazınız varki beni alakadar etmesine rağmen bulamadım. Bu mecmuaya abone olmak istiyorum. Bana lütfen bir adres verirseniz çok müteşekkir kalacağım. Bu mecmuaya ben de yazı göndermek istiyorum. Benim Oğuzlara dair adlı eserimde neşrettiğim manzum Oğuz destanını buradaki matbaaların kifayetsizliği dolayısıyla Avrupada asıl metni, transkripsiyonu ve tercümesile neşretmek istiyorum. Fransızca yahut Almanca yazabilirim. Fakat Fransızca yazabilmek bence daha kolay olacaktır. KCSA için Gülbaba hakkında bir yazı hazırlamaktayım. Zaten bu mecmua yakından bildiğim için söylüyorum pek güç ve geç çıkmaktadır. Binaenaleyh bu mecmuada zikrettiğim makaleyi yazabilirmiyim ?

Geçen sene tatilden evvel Halk Fırkası tarafından bir heyet halinde Ankara civarında Kutlu düğün adlı bir köye giderek orada tetkikatta bulunduk. Benim riyasetimde bulunan heyet daha fazla filolojik ve etnoğrafik bir araştırmaya yaptı. Bu araştırmayı da neşretmek istiyorum. Zatalinize açıkca yazayım : Burada topladığımız materyali tam dialektik telaffuz ile neşretmeğe imkân yoktur. Biz latin harflerini daha yeni kabul ettiğimiz için büyüklerimiz bu alfabeden başka türlü harfler kullanmamıza sureti katiyede müsaade etmiyorlar. Bunun için ben de yazılarımı başka memleketlerde çıkarmak istiyorum. Eğer orada neşretmek mümkün ise topladığım metinlerden ve etnoğrafik araştırmalarımın bahis bir yazı gönderebilirim. Her ne ise uzun bir mektubla vaktinizi aldığımdan dolayı affınızı rica eder saygılarımı sunarım.

Namık Orkun

II. Archiwum Nauki PAN I PAU, sygn. KIII-4, 179:

1. Tadeusz Kowalski'nin 2.11.1933 tarihli mektup müsveddesi.

2. teşvini sani, 1933.

Pek muhterem Beyim,

13.X tarihli mektubunuzu ve Peçenekler hakkındaki güzel eserini aldım. İkisinin ^{icinde} dolaylı çok beğenir ederim. Eski Türk Kavimlerine ait malûmeti toplayarak, bunları monografiya şeklinde neşretmek niyetiniz çok şayane takdirdir.

Prof. Németh'in Nagy Szent Miklos definetiğinin üzerindeki kitabelerin okuyuşu alfabem doğru isede, yine çok mes'ulde ^(biriş) şüpheli görünüyor. Onun içindeki okuyuşuna karşı ifade ettiğiniz ihtiyatı pek doğru buluyorum.

Yardığınız gibi, ^Fitmi serfisi Koroči Csoma mecmuatından iyi tanırım. Prof. Németh'ten de çok işitmişim. Türk dünyası adlı eserini ^{dehi}de görürüm isende şimdiye kadar mütaleaya muvaffak olmadım.

^F bilhassa (dede Korkuda) ait makalenizi pek takdir ederim.

Türk dilinin konusu milled dillerine ^{üzerindeki} fetirine dair makalemi yakında, ^{olabilir ki} ~~bu~~ gelecek hafta da göndereceğim.

Bundan iki hafta evvel gönderdiğim ve ~~Bud~~ fimali Bulgaristanda yaşayan Türkler hakkındaki makalemizi Kabul ettiğini ~~si~~ ümmid ederim.

Böylece en derin ho'smetlerimin Kabul etmesini rica ederim beyim.

2. Tadeusz Kowalski'nin 5.11.1933 tarihli mektup müsveddesi.

Res. mukhtaram Efendim,

5/11/1933

Manevi Hinder mecmuası için yazdığım makaleyi
 bu mektupla birlikte gönderiyorum. Gördüğünüz
 gibi makale türkçe yazılmıştır, fakat bazı türkçe
 kelimelerin doğru ^{olup olmadıklarından} emin olmadığım
 için, ola bilecek hataları düzeltmenizi ^{lüzumla} ~~istiyorum~~ ^{teşekkür ederim} çok rica ederim. ^{Teşekkür ederim} Makalem ^{tecrübe} ^{şeklinde}
 basılmas bir müshafın dahi tarafına gönderilmesini
 çok rica ederim, ki alır almaz derhal tashih edip
 iade edeceğim. Bithassa ecnebi eserlerin adları
 hatasız basılması benim için çok ehemmiyeti haiz bir
 eserdir. Sahifelerin ~~de~~ altında konulacak
 notlar yazınanın sonunda 20 ve 21 sahifelerde
 toplanmıştır. Biri tab'lara gelince ^{ilerini} ~~Latinaların~~
 yazdığı evvelce yazıldığı gibi müelliflere varilecek
 yüz adet müshaf benim için ihtiyacım için kâfidir.
 En derin hörmetlerimin kabul olmasını
 rica ederim.

Международная книга, Москва.
Maathtessuif rusca kitaplar çok pahalidir.
Mordkowiç'in Westkaraimische Sprache, Karaimisch-
polnisch-deutsches Wörterbuch'ın yalıniz küncei
defteri çıkmıştır. Bundan maada Karay avası nam
mecumanın yedi nüshası neşr olundu.
^{Nebe} Tarafından neşr edilmiz Karay metinleri görmemiş
siniz?

Tatit & Tatile girmeden evvel daha, çok varışem
war. bunnıñ bu defa yalıniz kısa bir mektup ile
ihsa fa ederim. En sanımı hörmetleriniñ kabulunu
nıca ederim Beyim.

1—VII den — 20. VIII e kadar adresim böyledi
Koscielisko près de Zakopane
Sobiczkowa polana.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Destek ve Teşekkür / Support and Acknowledgment: Archiwum Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności’de saklanmakta olan Tadeusz Kowalski Arşivinden beni haberdar ederek bu belgeler üzerinde çalışmamı teşvik eden; metinlerde geçen özel isimler ve kaynaklar konusunda bilgi veren ve makalenin son taslağını okuyarak fikirlerini paylaşan Ord. Prof. Dr. Marek Stachowski’ye (Krakov) şükranlarımı sunarım. Ayrıca mektuplarda yer alan bazı kelimeleri okumakta yardımcı olan Prof. Dr. Michał Németh (Krakov) ile Dr. Anna Sulimowicz-Keruth’a (Varşova); mektupların dijital kopyalarını sağlayarak makalede kullanmama izin vermelerinden dolayı da PAN ve PAU Arşivi yetkililerine çok teşekkür ederim. / I would like to express my gratitude to Prof. Marek Stachowski (Krakow) for informing me about the Tadeusz Kowalski Archive, which is stored at the Archives of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences, encouraging me to work on these documents, providing information about the proper names and sources mentioned in the texts, and sharing his thoughts after reading the final draft of the article. Prof. Dr. Marek Stachowski (Krakow). I would also like to thank Prof. Dr. Michał Németh (Krakow) and Dr. Anna Sulimowicz-Keruth (Warsaw) for helping me read some of the words in the letters, and the officials at the PAN and PAU Archives for providing me with digital copies of the letters and allowing me to use them in the article.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.